

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Historické reálie versus současné repliky zbroje užívané v Česku při
historických rekonstrukcích zasazených do 14. století**

Bakalářská práce

Autor: Petr Včelák
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání bakalářské práce

Autor: Petr Včelák

Studium: F15BP0216

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Historické reálie versus současné repliky zbroje užívané v Česku při historických rekonstrukcích zasazených do 14. století**

Název bakalářské práce AJ: Historical sources versus current replicas of armour used in Czechia for reenactment reflecting the 14th century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá současným fenoménem rekonstrukce historických událostí využívajících militaria, a to se zaměřením na zbroj. Metodologicky staví na autorem zpracované typologické kategorizaci vývojových fází zbrojí užívaných během 14. století v západní, jižní a střední Evropě. K jejímu vytvoření využívá sbírky a umělecká zobrazení, jako jsou knižní iluminace, obrazy či plastiky. Dle provedené kategorizace práce komparuje zjištěné údaje a dostupné informace o dochovaných zbrojích se současnou podobou replik dle jejich užití při tzv. reenactmentu. Teritoriálně a časově je okruh posuzované soudobé historické rekonstrukce vymezen územím Česka a akcemi vztahujícími se ke 14. století. Text přispívá k diskusi o obrazu dějin a jeho věrnosti v současné praxi tzv. animačních aktivit při prezentaci minulosti a kulturního dědictví. Mj. může sloužit jako vodítko pro pořadatele a protagonisty historických rekonstrukcí k co možná nejvěrnějšímu pojetí.

STRONG, Douglas, *Surviving Examples of Early plate Armour (1300-1430) Volume I*, Wheaton IL. 2018. KLUČINA, Petr, *Zbroj a zbraně. Evropa 6. - 17. století*, Praha - Litomyšl 2004. EMBLETON, Gerry, *Oděv a zbroj vojáka ve středověku*, 2007.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce PhDr. Ondřeje Tikovského, Ph.D., samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 15. července 2019

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu práce panu PhDr. Ondřeji Tikovskému, Ph.D., jenž mi byl navzdory specifčnosti tématu velkou oporou při všech nástrahách a strastech, které byly s tvorbou bakalářské práce spojeny. Jeho rady mi byly cenným darem, který může vedoucí předat svému studentu.

Bibliografický záznam:

VČELÁK, Petr, *Historické reálie versus současné repliky zbroje užívané v Česku při historických rekonstrukcích zasazených do 14. století*, 69 s., Hradec Králové, 2019. Univerzita Hradec Králové, Historický ústav. Bakalářská práce.

Anotace

Práce se zabývá současným fenoménem rekonstrukce historických událostí využívajících militaria, a to se zaměřením na zbroj. Metodologicky staví na autorem zpracované typologické kategorizaci vývojových fází zbrojí užívaných během 14. století v západní, jižní a střední Evropě. K jejímu vytvoření je využito sbírek, sepulkrálních památek a uměleckých zobrazení jako jsou knižní iluminace, obrazy či plastiky. Dle provedené kategorizace jsou zjištěné údaje a dostupné informace o dochovaných zbrojích komparovány se současnou podobou replik dle jejich užití při tzv. reenactmentu. Teritoriálně a časově je okruh posuzované soudobé historické rekonstrukce vymezen územím Česka a akcemi vztahujícími se k 14. století. Text přispívá k diskusi o obrazu dějin a jeho věrnosti v současné praxi tzv. animačních aktivit při prezentaci minulosti a kulturního dědictví. Mj. může sloužit jako vodítko pro pořadatele a protagonisty historických rekonstrukcí k co možná nejvěrnějšímu pojetí.

Metody: analýza a interpretace sbírek, uměleckých zobrazení v podobě knižních iluminací a plastik. Typologická kategorizace a následná komparace za účelem vytvoření syntézy dosažených poznatků.

Klíčová slova: 14. století, repliky zbroje, historická rekonstrukce, středověk, bitvy

Bibliographic record:

VČELÁK, Petr, *Historical sources versus current replicas of armours used in Czechia for reenactment reflecting 14th century*, 69 pp. Hradec Králové, 2019. The University of Hradec Králové, Institute of History. Bachelor thesis.

Annotation

The thesis examines contemporary phenomenon of re-enactment of historical events that use militaria, with the focus on armour. Methodologically, the thesis is based on typological categorization of armour development phases from West, Central and South Europe territories, created by the author with the use of collections, funeral plastics and artistic depictions such as manuscript illuminations and sculptures. In accordance with the executed categorization, the thesis compares the data and available information about extant pieces of armour with current quality of replicas used in connection to reenactment. With regard to place and time, the field of observed reenactment is delimited by the events from Czechia related to the 14th century. The thesis contributes to the discussion concerning accuracy of current image of history within the area of public events which attempt to represent the distant past and its cultural heritage. Additionally, it may be used as a guideline for organizers and protagonists of historical reenactment events in order to create as accurate image of the past as possible.

Methods: analysis and interpretation of collections, artistic depictions in the form of manuscript illuminations, typological categorization with subsequent comparison in order to create synthesis of the findings and knowledge achieved.

Keywords: 14th century, armour replicas, reenactment, middle ages, battles.

Obsah

Úvod	1
Prameny a literatura.....	6
1 Část I. Typologická kategorizace zbrojí dle jednotlivých období.....	12
1.1 Symbolická funkce zbroje.....	12
1.2 Význam 14. století pro plátovou zbroj, stupeň ochrany a nedostatky	13
1.3 Období mezi léty 1300–1325.....	16
1.3.1 Brň	17
1.3.2 Ochrana hlavy.....	18
1.3.3 Ochrana torsa.....	19
1.3.4 Ochrana končetin.....	19
1.4 Období mezi léty 1325–1350.....	21
1.4.1 Ochrana hlavy.....	22
1.4.2 Ochrana torsa.....	24
1.4.3 Ochrana končetin.....	25
1.5 Období mezi léty 1350–1375.....	28
1.5.1 Ochrana hlavy.....	29
1.5.2 Ochrana torsa.....	29
1.5.3 Ochrana končetin.....	31
1.6 Období mezi léty 1375–1400.....	31
1.6.1 Ochrana hlavy.....	33
1.6.2 Ochrana torsa.....	34
1.6.3 Ochrana končetin.....	35
2 Část II. Historická rekonstrukce bitev a současná podoba replik zbrojí	38
2.1 Míra historické rekonstrukce bitev a její poslání.....	38
2.2 Zbroj a historická rekonstrukce	39
2.2.1 Problematika nepřímých pramenů.....	39
2.2.2 Míra a zdařilost rekonstrukce zbroje	41
2.2.3 Problematika správného časové a teritoriální vymezení zbroje	41
2.2.4 Autenticita a finanční otázka	43
2.3 Komparace estetických prvků.....	45
2.3.1 Proměna siluety v průběhu 14. století	45
2.3.2 Problematika rekonstrukce a dosažení siluety.....	46

2.3.3	Anatomický tvar zbroje, praktické problémy replik zbrojí	47
2.4	Zhodnocení konstrukčních a technických parametrů replik zbrojí.....	49
2.4.1	Kroužková zbroj	50
2.4.2	Plátová zbroj.....	52
Závěr	57
I.	Prameny.....	59
a)	Sbírkové artefakty - dochované části zbrojí.....	59
b)	Sepulkrální památky - reprezentativní vzorek	61
c)	Ikonografické prameny	64
II.	Literatura	65
III.	Internetové zdroje	67

Úvod

Jsou zbroje, které jsou k vidění na historických rekonstrukcích bitev v Česku zasazených do 14. století, součástí pokusu o vytvoření pravdivého obrazu minulosti, nebo se jedná o hru na pseudo-rytíře bez sebemenší snahy o věrnost vůči pramenům?

Vzhledem k řadě veřejných akcí probíhajících k příležitostem výročí nejruznějších historických událostí lze historickou rekonstrukci nazývanou též reenactment pokládat za součást průběhu jejich oslav. Nicméně, přímí protagonisté těchto akcí zpravidla nejsou vystudovaní historici. Bývají to amatéři sdružovaní do různých spolků a klubů vojenské historie, pro něž je historická rekonstrukce zálibou a volnočasovou aktivitou.¹ Jejich znalost rekonstruovaného jevu dosahuje v některých případech vysoké úrovně, kdy daný jev dle současného stavu vědění věrně rekonstruují.

Volba předmětu rekonstrukce se primárně odvíjí od historického dědictví dané země, v níž spolky a kluby reenactment provozují. Tato skutečnost však nevylučuje existenci spolků zaměřujících se i na události či období, které s místem jejich fungování přímo nesouvisejí.² V českém prostředí se témata rekonstruovaných jevů odvíjejí od nejslavnějších událostí a z pohledu reenactorů nejzajímavějších období počínaje antickými dějinami a komunistickou érou konče.³ Z hlediska historické rekonstrukce středověku se jedná především o doprovodné programy výročních akcí, jako jsou slavnostní průvody k příležitostem založení měst či korunovace panovníků.⁴ Dále se jedná o akce k výročí velkých bitev, ale také o z hlediska politických dějin méně důležité

¹ Mezi nejznámější české kluby a spolky zasazené do 14. století patří: Doba Karlova [online].

Dobakarlova.wz.cz [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z

(<http://dobakarlova.wz.cz/uvodni%20stranka.html>); Hradecký dvůr královny Alžběty Richeňzy [online].

Hradecký dvůr.net [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<http://www.hradeckydvor.net/>);

Kluby zasazené do jiných období: Klub vojenské historie Josefov, Klub vojenské historie Pardubice, z.s.,

Klub vojenské historie Trautenau z.s., Klub vojenské historie Wurm, z.s. atd.

² Např. česká skupina Legio X G.P.F. - Coh. VIII Bestia zabývající se oživlou historií z období antického Říma: Legio X G.P.F. - Coh. VIII Bestia [online]. Legioari.eu [citováno k 20. 6. 2019] Dostupné z (<https://legionari.eu/>).

³ Legio X G.P.F. - Coh. VIII Bestia [online]. Legioari.eu [citováno k 20. 6. 2019] Dostupné z

(<https://legionari.eu/>); Klub vojenské historie Československé lidové armády [online]. Kvhcsla.cz

[citováno k 20. 6. 2019] Dostupné z (<http://www.kvhcsla.cz/>); Mezi hlavní rekonstruovaná období patří:

Velká Morava, období Přemyslovců, Lucemburků, husitské války, Tricetiletá válka, Napoleonské války, Prusko-Rakouská válka 1866, události I. světové války a II. světové války atp.

⁴ Průvod Karla IV. s korunovačními klenoty na Karlštejn [online]. Pruvodkarlaiv.cz. [citováno k 19. 6.

2019]. Dostupné z (<https://pruvodkarlaiv.cz/>); Císařský den v Kadani [online]. Cisarskyden.cz. [citováno

k 19. 6. 2019]. Dostupné z (<http://www.cisarskyden.cz/>).

události zacházející do rekonstrukce každodennosti ať už z profánního či sakrálního hlediska.⁵

Téma práce zahrnuje výlučně oblast historické rekonstrukce týkající se rekonstrukce bitev a vojenských střetnutí (dále jen „historická rekonstrukce bitev“).⁶ Oproti jiným typům historické rekonstrukce je v jejím rámci kladen důraz především na militární stránku historie.⁷ Vymezeno je českým prostředím historické rekonstrukce bitev s výskytem zbrojí spadajících do 14. století. Specializuje se na repliky zbrojí, které jsou v rámci těchto bitev k vidění. Na zbylé hmotné i nehmotné aspekty rekonstrukce bitev není brán zřetel. Zaměřuje se na zbroje příslušníků nižší a vyšší šlechty a jejich ozbrojených družin, jejichž zbroj nese obdobné znaky. Nezabývá se zbrojemi nižších vrstev z důvodů omezené pramenné základny týkající se této skupiny.

Cílem bakalářské práce je zhodnocení současného stavu a úrovně replik zbrojí užívaných při rekonstrukci bitev zasazených do 14. století na území Česka. Za tímto účelem je v práci nejprve hodnocena využitelnost jednotlivých typů historických reálií. Následně jsou tyto reálie interpretovány z pohledu jednotlivých podob zbroje a je z nich vytvořena ucelená kategorizace podob zbroje v rozsahu vymezeného období. Zjištěné údaje jsou konfrontovány s typickými nedostatky replik, které jsou k vidění na akcích s největším impaktem na veřejnost. Identifikace nedostatků vychází z autorovy několikaleté praxe a z experimentální činnosti v prostředí historické rekonstrukce a studia zbrojí 14. století.⁸ Autor určuje příčiny nedostatků replik zbrojí a vyhodnocuje je z hlediska jejich věrnosti vůči reáliím. V práci je také zohledněna míra reprezentativnosti užívaných pramenů vůči českému prostředí.

⁵ Vlastimil VONDRUŠKA, *Život ve středověku: Průvodce základními pojmy*, Brno 2014; František HOFFMAN, *České město ve středověku. Život a dědictví*, Praha 1992; Dále například rekonstrukce v odívání: Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání: Středověk*, Praha 2001; v gastronomii: Monika FEYRLÍKOVÁ, *Kuchyně pozdního středověku*, Praha 2015; v lékařství: Ladislav NIKLÍČEK – Karel ŠTEIN, *Dějiny medicíny v datech a faktech*, Praha 1985; atp.

⁶ Nejvýznamnější evropské akce spojené s historickou rekonstrukcí bitev a souborů: bitva u Visby, bitva u Agincourtu, Battaglia di Castagnaro, Felino 1407, Laurin Tournament. Mantova Medievale, Torneo cortse dell'Assunta, Trecentesca di Morimondo atp.

⁷ Miloš V. KRATOCHVÍL, *Památné bitvy českých dějin*, Praha 1987.

⁸ Autorova experimentální činnost spočívá v autorově výrobě a ve spolupráci na skupinových projektech výroby autentických replik na základě dostupných pramenů a vědeckých prací. Autor vychází z informací sdílených mezi reenactory, ze znalostí o současné nabídce v oblasti výroby replik, o poskytovatelích výrobních materiálů a z komunikace s výrobcí replik. Zároveň autor poukazuje na typické nedostatky identifikované samotnými reenactory a pokouší se o jejich interpretaci.

Hodnocený vzorek replik zbrojí pochází z vybraných akcí, jejichž volba proběhla v závislosti na několika faktorech. Jedním z faktorů byla vysoká návštěvnost zvolených akcí, která je základním předpokladem při šíření obrazu tvořeného replikami. Dále bylo potřeba nastavit určitou minimální dosaženou úroveň podoby replik, a to na základě autorových zkušeností. Zkoumaný vzorek tak byl očištěn od zcela nežádoucích jevů a o akce s výskytem nehodnotitelných podob zbrojí. Při posuzování replik jsem vycházel z osobní účasti na těchto akcích a z observace přítomných replik. Případně jsem využil fotodokumentace dostupné na oficiálních stránkách akcí. Lze předpokládat, že na základě údajů o návštěvnosti těchto akcí měl předávaný obraz dosah na počet diváků v řádu stovek až tisíců. Množství hodnocených replik se odvíjelo od počtu účastníků zvolených akcí, které se pohybuje v řádu desítek až stovek. Při hodnocení kvality replik zbrojí a identifikace přítomných nedostatků jsem vycházel primárně z komparace interpretovaných pramenů a replik zbrojí. Dále se ve svých tvrzeních opírám o své několikaleté zkušenosti z prostředí historické rekonstrukce o a informace, které jsou mezi reenactory všeobecně známé.⁹

Časové vymezení ve formě umělé datační jednotky 14. století není z hlediska vývoje plátové zbroje zcela přesné. Počátky rozvoje prvotních podob plátové ochrany lze totiž vysledovat již v letech 1280–1300. Jejich výskyt je však pouze výjimečný a nabývá podoby jednotlivých plátů, které mají pouze podpůrnou funkci. Tvrzení, že se celý přerod v celoplátovou zbroj odehrál pouze v rámci takto přesně vymezeného časového úseku 100 let 14. století, by bylo chybou. Přesto je tento rámcový úsek pro obsáhnutí stěžejních procesů užití této datační jednotky vhodný a nasnadě.

Tento časový úsek byl zvolen v závislosti na významu tohoto období v oblasti přerodu zbroje v její celoplátovou podobu. Tento jev lze z hlediska proměny středověké zbroje chápat jako vůbec nejdůležitější, kdy projevy změny zbroje se promítaly nejenom v oblastech boje, ale také ve sférách hmotné i nehmotné kultury.¹⁰ To neplatí pouze

⁹ Bitva Libušín, Libušín, 27. 4. 2019; bitva na Vítkově, Vítkov, 14. 7. 2018; Bitva u Sudoměře, Sudoměř, 23. 3. 2019; bitva Nižbor, Nižbor, 16. 6. 2018; dobývání Moravské brány, Olomouc, 4. 8. 2018; bitva Mrač, Mrač, 28. 7. 2018; bitva u Hořic, Hořice, 20. 4. 2019; Zimní bitva Podbořany, Podbořany, 26. 1. 2019; bitva Kolín, Kolín, 11. 5. 2019; bitva u Lipan, Litice, 25. 5. 2019; pozn. akce byly voleny dle výskytu replik zbroje 14. století. Z tohoto důvodu se jednalo i o rekonstrukce bitev z 1. poloviny 15. století, kde se repliky ze 14. století objevují zcela běžně.

¹⁰ O reprezentativní funkci zbroje v rámci ustáleného rytířského předobrazu, kdy se zbroj stává identifikačním prvkem určité společenské vrstvy v tehdejší společnosti: Jean FLORI, *Rytíři a rytířství ve*

pro období středověku a raného novověku, tedy období užívání plátových zbrojí.¹¹ Dědictví plátové zbroje v podobě její symbolické funkce je patrné dodnes. K první velké vlně vzkríšení středověkých projevů v kultuře dochází v uměleckých a literárních dílech historizujícího romantismu 19. století.¹² Ať už v architektuře formou historismu, v literatuře příběhem statečného rytíře Ivanhoa od Waltera Scotta či v malířství obrazy Eugèna Delacroix.¹³ Ve spojitosti se zbrojí se jedná o období vzniku velkého množství napodobenin středověkých zbrojí pocházejících z viktoriánské Anglie. Z dnešního hlediska je středověk, přesněji zbroj, ožívován prostřednictvím zábavního filmového a video herního průmyslu nebo právě formou volnočasových aktivit v podobě historické rekonstrukce.¹⁴ Plátová zbroj je tak významnou a podstatnou složkou v procesu utváření typologizace rytířského předobrazu vnímaného současnou společností.¹⁵ Při slově rytíř je vysoce pravděpodobné, že se v mysli lidí objeví jezdec v nablýskané turnajové plátové zbroji, která svými znaky, byť zkrácenými imaginací, spadá spíše do 15. či 16. století. Málokdo si rytíře představí jako bojovníka v oděvu z brně, který je pro období počátku rytířství vhodnější.

Vzhledem k téměř celkové absenci přímých pramenů v českém prostředí a počtu českých nepřímých pramenů, který je oproti zahraničí značně nižší, není možné vytvořit kategorizaci pouze na základě českých pramenů. Jednalo by se o obrovský úkol, který navíc není tématem této práce. Při tvoření kategorizace tedy bylo třeba vycházet nejenom z vymezení českými akcemi ale také ze současných trendů v historické rekonstrukci a z pramenů, z nichž čerpají samotní reenactoři. Z tohoto důvodu je kategorizace vytvářena na základě pramenů z Německa, Anglie, Francie, Itálie a v minimálním případě z Polska (Dolního Slezska). Na základě interpretace pramenů lze konstatovat, že společně vytvářejí tři hlavní vývojové větve, do nichž lze zbroj dělit, a to na základě teritoriálních

středověku, Praha 2008; Další projevy v hmotné kultuře: Např. malba, fresky, iluminace, sochařství, pečete, kachle, řezbářství, literatura, volnočasové aktivity - šachové figurky a karty.

¹¹ Jan LIBOR, *Zrod rytířství ve středověku. Pronikání rytířských ideálů do českých zemí*, Dějiny a současnost, XXXVIII, 2016, č. 7, s. 10–12.

¹² Olejomalba Eugèna Delacroix: *Combat de Chevaliers dans la campagne*, (RF1655), přibližně 1824, muzeum Louvre, Paříž, Francie; obraz George Fredericka Wattse: *Una and the Red Cross Knight*, (PCF46), 1860, St. Hilda's College, Oxfordská univerzita, Anglie.

¹³ Projevy historismu v architektuře viz stavby Westminsterský palác, Londýn, Anglie. Z českého prostředí novogotická dostavba katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha, Praha, Česko.

¹⁴ Film *Království nebeské* (Ridley Scott), 2005; česká videohra zasazená do Posázaví v roce 1403: *Kingdom Come: Deliverance* (Daniel Vávra), 2018.

¹⁵ Stereotypní obraz rytíře v pohádkách posledních 60 let, v historických televizních snímcích, divadelních hrách atp.

odlišností v tomto období.¹⁶ V závislosti na zhodnocovacím účelů kategorizace vůči replikám zbrojí, užívaným při historické rekonstrukci bitev, je tato teritoriální volba pramenů dokonce nutností.

Na základě provedené kategorizace vycházející převážně ze zahraničních pramenů, vyvstávají otázky v několika rovinách. Vycházejí repliky zbrojí, které vidáme při historických rekonstrukcích bitev, v první řadě z české či zahraniční znalosti pramenů? Jsou repliky věrným zobrazením těchto pramenů? Jestliže ano, je tento obraz dostatečně reprezentativní i pro naše území v případech historických rekonstrukcí českých bitev?

¹⁶ Tři vývojové větve dle teritoriálních odlišností: západní Evropa (Anglie, Francie), střední Evropa (Německo) a jižní Evropa (Itálie). Přesto se až na jednotlivé regionální odlišnosti jedná v průběhu 14. století o jednotný mezinárodní styl plátové zbroje. Od 20. let 15. století se vývoj zbrojí dělí do dvou hlavních skupin: zbroj italská (Milánská) a zbroj německá (Gotická), kde jsou rozdíly značnější, které definují dělbu zbroje po dobu 15. a 16. století.

Prameny a literatura

Pro potřeby práce je třeba jasně rozdělit literaturu na tu týkající se historické rekonstrukce jakožto specifického víceoborového fenoménu a na druhý typ, odbornou literaturu zabývající se ryzí historií. Co se prvního typu literatury ve vztahu k fenoménu historické rekonstrukce týče, ten alespoň v českém prostředí chybí. Dostupné je pouze omezené množství utilitárních příruček vytvářených účastníky historických rekonstrukcí. Mají podobu syntézy informací zjištěných o rekonstruovaném historickém jevu, která nachází využití především u dalších reenactorů.¹⁷ Množství cizojazyčných monografií zabývajících se historickou rekonstrukcí mimo území Česka je taktéž značně omezené a obdobně mají charakter spíše odborně zpracovaných informačních příruček.¹⁸ Výjimkou jsou monografie pocházející z USA, které se přímo zabývají problematikou vzniku a podoby historické rekonstrukce.¹⁹ V tomto teritoriu je však předmětem rekonstrukce především období americké války o nezávislost, občanská válka atp. což jsou jevy pro české prostředí a potřeby práce zcela neodpovídající. Při užším zaměření na dílčí část historické rekonstrukce, jakou je právě rekonstrukce bitev v českém prostředí, se limity prvního typu literatury projevují naplno, kdy o takto úzce zvoleném tématu literatura zcela chybí.

Z tohoto důvodu je pro potřeby historické rekonstrukce nápomocný především druhý typ literatury. Přínos odborné historické literatury tkví zejména v informacích o rekonstruovaných historických jevech, z nichž lze při rekonstrukci vycházet. Ukázala se být užitečnou po terminologické stránce tvorby kategorizace, kdy se jednalo především o zahraniční literaturu. Ta na rozdíl od té české zohledňovala řadu pro práci nezbytných oblastí zkoumaného jevu. Avšak i tento typ literatury má své hranice.

Hranice odborné literatury spočívající v rozsahu témat, která jsou z hlediska potřeb historické rekonstrukce zpracována do náležité hloubky. Na téma zbrojí existuje celá řada monografií, z nichž jmenujme například práce Leonida Křížka, Evženie

¹⁷ Informace o odívání ve formě příručky: Richard ROSENBERG – Ivana DVOŘÁKOVÁ, *Oděv ve 2. čtvrtině 14. století: praktická příručka*, Praha 2016.

¹⁸ Gerry EMBLERON, *Oděv a zbroj vojáka ve středověku*, Praha 2007; Charlie, *O historii reenactmentu v USA: SCHROEDER, Man of War: My Adventures in the World of Historical Reenactment*, Hudson 2012.

¹⁹ Iain MCCALMAN – Paul PICKERING (ed), *Historical Reenactment: From Realism to the Affective turn (Reenactment History)*, 2010.

Šnajdrové, Jana Mohra, Petra Klučiny, Stanislava Hrbatého, Eduarda Wagnera, Roberta Heše a dalších.²⁰ Většina z těchto autorů se však zabývá mladšími zbrojemi nebo na zbroj nahlíží z jiného hlediska. Například Stanislav Hrbatý se věnuje malovaným zbrojím ze sbírky zámku Konopiště, zatímco Evžen Šnajdrová se zabývá mladšími zbrojemi ze sbírek Národního muzea. Navzdory četným titulům vyjmenovaných autorů se zbrojím 14. století věnuje pouze zlomek z nich např. Eduard Wagner a Petr Klučina.²¹ Dokonce i v těchto případech narážíme na problém přílišné obecnosti informací. Tyto informace sice umožňují průnik do studia zbrojí, avšak jedná se pouze o základní informace, které jsou pro potřeby rekonstrukce využitelné jen minimálně.²² Je tak třeba sáhnout po knihách věnujících se specifitějším tématům ve vymezeném rozsahu zbroje 14. století. V tomto případě jich je pouze omezené množství. Proto může být nápomocná i kunsthistorická literatura věnovaná uměleckým dílům pocházejícím ze 14. století.²³ Ty mohou při rekonstrukci sloužit jako zástupné prameny.

Detailnější informace o zbroji 14. století lze nalézt v zahraniční literatuře.²⁴ Záslužnou činnost v této oblasti provádí Dr. Tobias Capwell, kurátor sbírky zbraní a zbrojí ve Wallace Collection, jehož specializací jsou anglické zbroje. Přínosné jsou také znalosti Dr. Capwella z oblasti replik zbroje, neboť on sám je majitelem několika zbrojí a účastní se s nimi joustingu (tjostu).²⁵ Za další hodnotný projekt v oblasti studia zbrojí 14. století lze pokládat plánovanou sérii ucelených monografií o dochovaných kusech plátové zbroje z období 1300–1430 od Douglase Stronga. První část z tohoto cyklu, která

²⁰ Leonid KŘÍŽEK, *Encyklopedie zbraní a zbroje*, Praha 2003; Evžen ŠNAJDROVÁ, *Arma offensiva er defensiva*, Praha 2014; Jan MOHR, *Zbraně a zbroj ze sbírek Heinricha von Liebieg*, Liberec 2005; Petr KLUČINA, *Zbroj a zbraně: Evropa 6. – 17. století*, Litomyšl 2004; Stanislav HRBATÝ – Petr CZAJKOWSKI, *Malované zbroje na státním zámku Konopiště*, Brno 2016; Eduard WAGNER, *Středověk. Doba předhusitská a husitská*, Praha 2006; Robert HEŠ, *Uzbrojenie rycerskie na Śląsku w XIV wieku*, Wrocław 2007.

²¹ E. WAGNER: *cd*; P. KLUČINA, *Zbroj...*, Litomyšl 2004.

²² Petr KLUČINA – Pavel PEVNÝ, *Ottova encyklopedie: Zbroj*, Praha 2012.

²³ José PIJOAN, *Dějiny umění (4. díl)*, Praha 1983; Jacques Le GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005; Peter KIDSON, *Románské a gotické umění*, Praha 1973; Rolf TOMAN, *Gotika: architektura, sochařství, malířství*, Praha 2005; Pavel SPUNAR, *Kultura českého středověku*, Praha 1987;

²⁴ Jim BRADBURY, *The Routledge Companion to Medieval Warfare*, Londýn 2004.

²⁵ O vývoji anglických zbrojí s přesahem do konce 14. století a do poloviny 15. století: Tobias CAPWELL, *Armour of the English Knight 1400-1450*, London 2015; TÝŽ, *The Real Fighting Stuff*, Glasgow 2007; TÝŽ, *Arms and Armour of Medieval Joust*, Leeds 2018.

byla publikována v roce 2018, je věnovaná helmám a obsahuje veškeré dostupné informace o dochovaných kusech plátové ochrany hlavy z tohoto období.²⁶

Při výzkumu zbrojí je zapotřebí především studia reálií v podobě hmotných pramenů. Hmotné prameny lze v případě zbroje dělit na prameny primární, tj. přímé (dochované exempláře zbrojí), které poskytují nejlepší informace o podobě zbroje, a nepřímé sekundární prameny (ostatní typy). Ostatní typy pramenů mají přínos z hlediska zasazení zbroje do kontextu. Dělíme je dle jejich podoby na prameny písemné, obrazové a jiné artefakty. Ty lze dále dělit dle jejich povahy na profánní a sakrální prameny. Nejrelevantnější skupinou z řady hmotných pramenů jsou dochované exempláře jednotlivých částí zbrojí nacházejících se v muzejních sbírkách.²⁷ Z těch nejvýznamnějších lze jmenovat exempláře ve sbírkách v Royal Armouries v Leeds, Germanisches National Museum v Norimberku, Museo Nazionale del Bargello ve Florencii, Musée de l'Armée v Paříži a další.²⁸ V českém prostředí chybějí významnější sbírky obsahující části zbroje pocházející ze 14. století. Výjimku tvoří ojedinělé nálezy např. tzv. Dalečinská helma z počátku 14. století.²⁹ Repliky zbrojí tak z pravidla následují specifické originály pocházející z významných zahraničních sbírek či jiné typy hmotných pramenů.³⁰

²⁶ První část cyklu o dochovaných kusech plátové zbroje z období 1300–1430: Douglas STRONG, *Surviving Examples of Early Plate Armour (1300 - 1430) Volume I*, Wheaton 2018. V dalších dílech budou popsány dochované exempláře zbývajících částí těla.

²⁷ Katalog dochovaných kusů evropské zbroje spadajících do 14. století. Katalog obsahuje kromě exemplářů z muzejních sbírek také exempláře ze sbírek soukromých sběratelů včetně dostupných základních informací a obrazové přílohy: Augusto Boer BRONT, *The Complete Catalogue of Extant XIVth Century Armour (or better, an attempt)*, [citováno k 21. 6. 2019] Dostupné online (<https://drive.google.com/file/d/0B0JG05ULYiSPT0JCa0hDQm13VjA/view>).

²⁸ Sbírký Royal Armouries v Leeds, Anglie [online]. Royalarmouries.org [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<https://collections.royalarmouries.org/#/objects>); sbírka v Germanisches National museum, Norimberk, Německo [online]. gnm.de [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<https://www.gnm.de/en/exhibitions/permanent-exhibitions/weaponry-hunting-garden-culture/>); Dále: Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie; The Wallace Collection, Londýn, Anglie; Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo, Musée de l'Armée, Paříž, Francie; Rüstkammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie; Metropolitní muzeum, New York, USA; Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

²⁹ Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem, tzv. Dalečinská helma (exponát č. 16), Bystřice nad Pernštejnem. Česko.

³⁰ Hrudní plát (CHS13), hledí šlapu (CSH16), šlap (CSH15), šlap (CSH13) Rüstkammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie; šlap (A24) Hofjagd und Rüstkammer v Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko; šlap "Lyle Bascinet" (IV.470), velká helma (IV.600), Royal Armouries, Leeds, Anglie; šlap (W1562), hledí šlapu (W1567), helma lebka (1572) Germanisches National Museum, Norimberk, Německo; šlap (A69), kroužková košile (A1) Wallace Collection, Londýn, Anglie; šlap bez hledí (W975) Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo.

Kromě dochovaných kusů zbroje existuje celá řada zástupných hmotných pramenů zobrazujících zbroj, z nichž lze při výzkumu zbroje vycházet. Tato skutečnost kromě toho, že umožňuje pozorovat jednotlivé podoby zbroje, vypovídá o významu zbroje mimo její přirozené prostředí středověkých bojišť, ale také v kulturní sféře.³¹ Jestliže je v období raného a vrcholného středověku poznávacím znakem rytíře jeho kůň (rytíř - německy, tedy jezdec), pak totéž v pozdním středověku platí o jeho zbroji.³² Motiv ozbrojenců se objevuje napříč evropským i českým středověkým uměním v podobě maleb, iluminací a soch.³³ Zbroj se také objevuje v heraldice, v podobě helmy nad štítem, a ve sfragistice.³⁴ Z českého prostředí je známá pečeť Jana Lucemburského, která jej zachycuje na koňském hřbetu v jeho zbroji.³⁵

Písemné prameny mají vypovídající hodnotu především, jsou-li v podobě inventářů např. středověkých městských zbrojnic, případně jiných zápisů vztahujících se ke přímo zbroji.³⁶ Podoba informací, které podávají, bývá především ve formě výčtu a údajů o množství kusů zbroje. Lze je tedy užít jako písemnost dokazující výskyt daného kusu zbroje v určitém období. Málokdy však zachází do detailů a specifitější popis je spíše vzácností. Literární prameny rytířské kultury popisující velké činy, lovecké scény, turnaje buhurtu a tjostu, pro jejich informační mělkost z hlediska zbroje pomíjíme.³⁷ Totéž platí o sakrálních písemných pramenech, které se o zbroji kromě náboženské a symbolické funkce detailněji nezmiňují. Písemný pramen se stává užitečnějším, je-li jeho součástí i obrazový pramen ve formě iluminací.³⁸

³¹ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury, díl I. (2), Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985.

³² O původu slova rytíř a jeho významu: Josef, MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 50-67.

³³ Freska na hradě v Jindřichově Hradci. Ozbrojenec sedící v levém spodním rohu Třeboňského oltáře.

Bronzová jezdecká socha svatého Jiří, jejíž kopie se nachází na třetím nádvoří Pražského Hradu.

Iluminace v manuskriptu CNM XXII.C.124 Velislavova bible, folio 124r, v Národní knihovně ČR.

³⁴ Milan BUBEN, *Encyklopedie Heraldiky, světská a církevní titulatura a reálie*, Praha 2003, s. 385–380. O helmě jakožto základní znakové složce úplného erbu.

³⁵ Jezdecká strana mincovní pečeti českého a polského krále a lucemburského hraběte Jana Lucemburského. Dále Jezdecká pečeť Karla IV. Lucemburského jako moravského markraběte. Z prostředí západní Evropy jezdecká pečeť Karla IV. Sličného jako francouzského prince, jezdecká pečeť Jana II. Dobrého jako normanského vévody, jezdecká pečeť Walrama II. Lucemburského jak hraběte z Ligny-en-Barrois.

³⁶ F. HOFFMANN: *cd*, s. 72–86 a 199–206. Viz městská zbrojnice v Plzni, z období budování zbrojnic městské hotovosti za vlády Lucemburků.

³⁷ Píseň o Cidovi (Národní knihovna Španělska) z 12. století; Píseň o Nibelunzích (Bavorská státní knihovna) z 13. století atd.

³⁸ Manuskripty obsahující iluminace viz Pasionál Abatyše Kunhuty (CNM XIV A 17), 1321, Národní muzeum, Praha; Velislavova bible (CNM XXII C 124), 1325–1349, Národní knihovna ČR; Z evropského

Obecně jsou pro mapování vývoje zbroje a jejích jednotlivých podob vhodnější obrazové prameny a jiné artefakty (náhrobky, náhrobníky, sochy atd.). V případě sakrálních maleb náboženské tematiky lze z českého prostředí vyzdvihnout Třeboňský a Vyšebrodský oltář.³⁹ Z evropského prostředí Grabowský oltář a Oltář Mikuláše z Verdunu.⁴⁰ Zobrazení zbroje lze nalézt také na freskách pocházejících především z Itálie.⁴¹ Pro účely práce může být řada typů hmotných pramenů využita jen částečně a některé z nich se pro práci nehodí vůbec. Z hlediska výzkumu zbrojí jsou nejlepším zástupným pramenem náhrobky a náhrobníky (funerální skulptury).⁴² V případě absence přímých pramenů přebírají tyto prameny jejich roli. Jejich nepřímost však sebou nese řadu rizik z hlediska zasazování do kontextu a jedná se tak hlavně o prameny podpurné.

K vytvoření kategorizace zbroje dle proměny její podoby do jednotlivých fází je zapotřebí typu pramene, který obsahuje dostatečně detailní informaci o podobě zbroje a také vysoká četnost výskytu tohoto typu pramene. Jedině touto cestou lze získat potřebné množství informací. Z tohoto důvodu se práce opírá především o typ hmotného pramene v podobě náhrobků, náhrobníků a funerálních skulptur znázorňujících osobu zemřelého v jeho zbroji.⁴³ Předpokladem spolehlivosti tohoto typu pramene je především velice přesná a detailní sochařská práce, spolu s dostatečným množstvím informací datační a teritoriální povahy pramene. O iluminace, malby a jiné obrazové prameny se práce při identifikaci a interpretaci podoby zbroje opírá jen částečně.⁴⁴ Totéž platí

prostředí: Romance of Alexander (Bodley 264), 1338–1344, Bodleian Library, Oxford, Anglie; Grandes Chroniques de France (BNF Français 73), 1375–1400, Bibliothèque Nationale, Paříž, Francie.

³⁹ Co se malby a uměleckých děl týče zobrazení zbrojí lze nalézt v expozici Národní Galerie: „Středověké umění v Čechách a střední Evropa 1200-1550“, klášter sv. Anežky České, Praha - Vyšebrodský oltář, Třeboňský oltář atd.

⁴⁰ Grabowský oltář, 1379–1383, Mistr Bertram, Hamburger Kunsthalle, Hamburg, Německo; Verdunský oltář, 1330, Mikuláš z Verdunu, klášter Klosterneuburg, Rakousko.

⁴¹ Fresky z hradu Angera, baziliky Sant'Abbindio, kostela sv. Jakuba v Kastelaz; kostela sv. Jiří, Schenna, Itálie, atd.

⁴² Náhrobníky Přemysla Otakara II. (Starý královský palác, Pražský hrad, Praha) a Břetislava I. (katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, Praha) datovány k roku 1375; Náhrobníky ve sbírce „Śląska rzeźba kamienna XII–XIV w.“ Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Polsko. Náhrobníky v Canterburské katedrále, Kent, Anglie;

⁴³ Využita byla databáze obsahující přibližně 2000 náhrobků a reliéfů, z 22 zemí Evropy včetně Česka, které zobrazují zemřelé v jejich zbroji v rozmezí let 1109–1537, z čehož jich 1129 spadá do 14. století s největším zastoupením Anglie (461), Francie (255), Německa (168), Itálie (62): Effigies and Brasses [online]. Effigiesandbrasses.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://effigiesandbrasses.com/>).

⁴⁴ Databáze iluminací zobrazujících zbroj včetně těch pocházejících z Česka: Manuscript Miniatures [online]. Manuscriptminiatures.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://manuscriptminiatures.com/>).

Databáze evropských uměleckých děl zobrazujících zbroj včetně Česka: Armour in Art Brasses [online]. Armourinart.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://armourinart.com/>).

i o zobrazení zbroje v jiných oblastech umění. Rozhodujícím faktorem jsou především přítomné skutečnosti, jako je míra projevu umělecké licence, nebo nedostatečné množství vypovídajících informací vlivem své velikosti, způsobu zpracování či účelu předmětu.⁴⁵

⁴⁵ Nedostatečně detailní zpracování zbroje na pečetích, kachlích atp., kde je identifikace zbroje spíše orientační. Lze identifikovat přítomnost zbroje i některé její části jako je helma a také typ ochrany torosa (brň/plátová ochrana).

1 Část I. Typologická kategorizace zbrojí dle jednotlivých období.

1.1 Symbolická funkce zbroje

Nežli započne samotná kategorizace zbroje v závislosti na jejich fyzických prvcích, je žádoucí objasnit i sekundární funkci zbroje. Pro nositele zbroje a jejich okolí to byla z určitého hlediska funkce neméně důležitá, neboť odrážela bohatství, postavení a moc spojené s vlastnictvím zbroje.⁴⁶ Vzdálíme-li se na okamžik od rozboru fyzické stránky zbroje a jejího vývoje, čemuž je věnovaná majoritní část této práce, je potřeba nejenom připustit ba přímo poukázat na skutečnost, že zbroj nebyla vnímána čistě jako prostředek ochrany před zbraněmi dané doby. Kromě prostředku ochrany se napříč staletími zbroj stala symbolem válečníků, sociálních tříd a dokonce i některých svatých.⁴⁷

Hovoříme-li o symbolice zbroje ve vztahu k sociálním třídám, máme na mysli zbroje, jejichž majiteli byli příslušníci nižší a vyšší nobility, případně panovník.⁴⁸ Je zcela zřejmé, že v rámci takto široké skupiny zbrojí byly rozdíly nejen v kvalitě provedení zbroje, ale také skladbě jednotlivých částí zbroje a dekoraci.⁴⁹ Tuto skutečnost lze bezpečně podložit rozsáhlým množstvím funerálních skulptur, které nejlépe zprostředkovávají jednotlivé podoby zbrojí. Vzhledem k faktu, že tyto zbroje dosahují určitého standardu úrovně řemeslné práce, lze symbolickou funkci předpokládat u celé této skupiny.

Existenci symbolické funkce zbroje nasvědčuje velké množství celé řady hmotných pramenů. Především u funerálních skulptur je patrný trend zobrazování příslušníků vyšších vrstev v jejich zbrojích. Neobvyklé nejsou ani ikonografické prameny ukazující situace, které zcela jistě nejsou bojové povahy. V pietních či reprezentativních

⁴⁶Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13.–první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.

⁴⁷Freska se sv. Jiřím, svatými a donátorem v Basilice di San Zeno, Verona, Itálie, 1350. V Případě Svatého Jiří se jedná o typické zobrazení tohoto svatého, kde kromě zápasu s drakem, jsou jeho symboly svrchní oděv nesoucí svatojiřský kříž a zbroj, jejíž podoba je proměnlivá v závislosti na dataci a teritoriu daného zobrazení.

⁴⁸Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

⁴⁹Hrudní plát CHS13 nacházející se v Rüestkammer, schloss Churburg, Schluderns, v Itálii je příkladem vysoce dekorovaného hrudního plátu pocházejícího přibližně z roku 1380; zdobený šlap s hledím na bočních pantech (1492) Musée des Beaux Arts, Chartres, Francie.

situacích si lze jen stěží vysvětlovat výskyt zbroje pro její ochrannou funkci.⁵⁰ Proč v případě obrazových pramenů nejsou nositelé zobrazeni v příhodnějších a pohodlnějších oděvech pro situace, v nichž se nacházejí? Proč je zesnulý příslušník nižší či vyšší nobility případně člen vládnoucího rodu zobrazen ve své zbroji?⁵¹ Neboť zbroj byla zcela nepopíratelně symbolem určité sociální skupiny a napomáhala při její identifikaci.

Hlavním faktorem, díky němuž si lze vysvětlovat symbolickou funkci zbroje, je v první řadě finanční hodnota zbroje. Pořízení zbroje byla nákladná záležitost, a to jak z materiálního hlediska, tak z hlediska výrobních postupů. Proces výroby zaměstnával celé platněřské dílny fungující na bázi dělby práce. V rámci této praxe byly jednotlivé úkony svěřovány jedincům specializujícím se na daný úkon. Na složitější kusy včetně konečných úprav pak dohlížel mistr.⁵² Šlo většinou o rodinné podniky sdružované cechy s vlastními platněřskými značkami, podle nichž lze dodnes vystopovat výrobce zbroje. Předpokladem pro toto tvrzení je samozřejmě dochování značky a informací o ní. Některé dílny byly natolik proslulé a vyhledávané, že se jejich výrobky staly exportním zbožím. Z toho důvodu lze nalézt zbroje s typicky italskými prvky v Anglii atp. V těchto případech se kromě specifických znaků na zbroji stává právě značka platněřské dílny jasným vodítkem, odkud zbroj pochází a kdo byl jejím výrobcem.⁵³ Množství manuální vysoce kreativní práce vložené do výroby zbroje bylo obrovské. Zbroj se stávala velice drahým atributem středověké nobility, reprezentující postavení jejich příslušníků a množství finančních prostředků, kterým disponovali.⁵⁴

1.2 Význam 14. století pro plátovou zbroj, stupeň ochrany a nedostatky

Při zaměření na míru ochrany zbroje dostupné ve 14. století je důležité zmínit, že je toto století z hlediska rozvoje plátové zbroje přelomové. Při vstupu do 14. století je zbroj téměř kompletně tvořena brní vyjímaje specifické části, jejichž výskyt je nečastý a podoba

⁵⁰ Vitráž z kostela sv. Erharda, Breitenau, Rakousko, 1390. Modlíci se rytíř v plátové zbroji v doprovodu dvou žen.

⁵¹ Náhrobek Edwarda III. z Woodstocku, Černého prince v Canterburské katedrále.

⁵² Miroslav MUDRA, *Plátěnictví: Výroba zbroje*, Praha 2007, s. 70–72.

⁵³ Exportní zbroje italského původu na náhrobkách anglických rytířů, přibližně rok 1480 v All Saints Church, Herstmonceux, Sussex. Zbroje následují italský styl, avšak s několika adaptacemi vyhovujícím jejich anglickým majitelům.

⁵⁴ Petr KLUČINA – Andrej ROMAŇÁK, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby. I. díl – 5.–17. století*, Praha 1983.

nestálá. Každé následující desetiletí zbroj prodělává dramatický vývoj, který je v oblasti rozvoje plátové zbroje v porovnání se stoletím předchozím a následujícím největším posunem.

Příčina tohoto posunu tkví v rozvoji plátových elementů.⁵⁵ Ačkoliv se v menší míře vyskytovaly již na konci 13. století, pravý rozkvět zaznamenaly až s počátkem 14. století. Po několika předchozích století měla zbroj většinou homogenní podobu, což se ale změnilo právě na přelomu 13. a 14. století. Následně zbroj prošla změnami popsány v dalších částech práce a k samému konci 14. století se zbroje změnila téměř k nepoznání. Podoba, v níž vstupuje do 15. století, je pak definující pro minimálně tři následující staletí, v nichž se plátová zbroj využívala. Právě na těchto zbrojích lze pak nalézt celou řadu funkčních prvků a mechanismů pocházejících právě ze 14. století.

Po představení plátových elementů na počátku 14. století našel tento typ ochrany hojně využití, zejména díky svému velkému protektivnímu potenciálu. V následujících desetiletích se výskyt plátových elementů postupně zvyšoval. Se vzrůstající poptávkou docházelo zákonitě ke zvyšování počtu platněských dílen a lidí zabývajících se touto profesí. To vedlo k dalším inovacím v oblasti jednotlivých plátových elementů. Zlepšování technologických postupů při zpracování kovů umožňovalo výrobu větších plátů, kterými bylo možné pokrýt větší plochu těla. Bez tohoto silného základu, k jehož budování docházelo již v předchozích staletích a také po celou dobu 14. století, by přerod z kroužkové zbroje na plátovou nebyl možný.

Při pokusu o posouzení protektivního potenciálu zbrojí 14. století není možné zcela pominout otázku týkající se zbraní, které byly používány k překonání zbroje.⁵⁶ Z toho důvodu se nelze vyhnout prolínání okruhů zbroje a zbraní, kdy bez zasazení do kontextu nelze kriticky zhodnotit její účinnost. Došlo ve 14. století s nástupem plátových prvků ochrany ke zvýšení míry ochrany oproti předchozím stoletím? Zcela jistě ano. Už jen kvůli rozdílu mezi základními vlastnostmi brně a plátů. Avšak právě kontext doby a jiných technologií rozhoduje o pravdivosti předchozího tvrzení. Na jednu stranu se míra ochrany nepředstavitelně zvýšila, zároveň je však potřeba uvést na pravou míru,

⁵⁵ J. BRADBURY: *cd*, s. 268. Podstata plátové zbroje a její vývoj.

⁵⁶ O zbraních chladných a střelných více v: P. KLUCINA, *Zbroj...*, Litomyšl 2004, s. 30–47.

že ani vývojová linie zbraní nezůstala pozadu a brzy si našla své cesty, jak plátovou zbroj překonat.

Přístupme nyní k objasnění nástrah, které čekaly na nositele zbrojí v průběhu 14. století.⁵⁷ Obecně lze zbraně roztrždit vlastní typologizací na zbraně sečné, bodné, tupé, dřevcové, střelné a palné (pozn. vlivu palných zbraní na zbroj pro svůj malý výskyt v pro práci vymezeném teritoriálním a časovém úseku, nebude věnována pozornost).⁵⁸

Velmi zjednodušeně lze 14. století rozdělit na dvě části. V první polovině století pokrývá většinu těla tzv. brň tj. elementy pletiva z železných kroužků.⁵⁹ Od přelomu 1. a 2. poloviny století je již většina těla chráněna různými konfiguracemi komponentů plátové ochrany. Brň v této době nevymizela, přetrvává jako ochranný prvek doplňující plátovou zbroj na místech, které nelze pokrýt pláty. Díky svým vlastnostem brň vcelku dobře odolává zbraním sečným, a to za předpokladu, že tupou sílu z nárazu tlumí vrstva podšívky či oděv nošený pod zbrojí.⁶⁰ Mnohem hůře si brň stojí proti zbraním bodným, tupým, dřevcovým a střelným. Bodné zbraně dokáží narušit strukturu brně a proniknout skrz. Obdobně je tomu se zbraněmi střelnými, tedy lukem či kuší, jejichž projektily mají obdobný účinek.⁶¹ Druhou kategorií jsou tupé a dřevcové zbraně. Ty přinášejí nebezpečí především v síle nárazu, která je přenášena na tělo, vlivem čehož docházelo ke zlomeninám a vnitřním zraněním.

Od poloviny 14. století, kdy tělo pokrývají komponenty plátové ochrany, se rapidně snižuje ohrožení bodnými a střelnými zbraněmi, které nejsou schopné penetrace plátů a dochází ke sklouznutí či odrazu projektilu. Přetrvává ohrožení zbraněmi tupými a dřevcovými, které stále dokáží přenést dostatečně velkou sílu ke zranění nositele. Přenos energie je však značně nižší, neboť čím větší jsou jednotlivé pláty části zbroje, tím více je energie z nárazu pohlcena plochou plátu. Znatelně se tak mění i způsob boje, kdy již není zcela možné protivníkovu zbroj penetrovat, jako tomu bylo v případě brně, ale je potřeba ji překonat. To bylo možné pomocí manipulace protivníka

⁵⁷ J. BRADBURY: *cd*, s. 247–259.

⁵⁸ Martin J. DOUGHERTY, *Zbraně a bojové techniky středověkých válečníků*, Praha 2012, s. 127–138.

⁵⁹ Pozn. vyskytují se i kroužky z jiných materiálů např. límec (1856, 0701.2244.) British Museum, Londýn, Anglie.

⁶⁰ J. BRADBURY: *cd*, s. 264.

⁶¹ Evian BLACKTHORN, *We've got Maille, A Study of Weapons Effects on Chain Mail*, s. 59, dostupné online (<http://www.telusplanet.net/public/prescotj/data/archery/Blackthorn-Maille-2003-Sep-30.pdf>), [citováno k 15. 4. 2019].

do takových pozic, ve kterých jsou odhalena zranitelná místa chráněna pouze brní. Těmito místy jsou především kolenní a loketní jamky, slabiny, podpaždí, obličej v případě otevřeného hledí a očnice.⁶² Tato skutečnost sebou přináší změnu taktik a podoby boje, což je další z odkazů vývojové stupně zbrojí 14. století.⁶³

1.3 Období mezi léty 1300–1325

Na počátku 14. století je podoba zbroje až na některé odlišnosti shodná s tou na konci 13. století. Iluminace a funerální skulptury z tohoto období zobrazují zbroj skládající se výhradně z brně, která tvoří primární ochranu těla.⁶⁴ Brň může být zároveň doplněna o podpurné plátové prostředky chránící velké klouby končetin, především ramena. Jejich výskyt je však nečastý a míra s jakou se s nimi setkáváme, je pro oba typy zobrazení obdobná. Dalším prvkem plátové ochrany je helma tvořená jedním tvarovaným plátem či více pláty propojenými pomocí nýtů.⁶⁵ Tuto variaci v konstrukci helem vidáme nezávisle na teritoriální příslušnosti zkoumaných zobrazení. V porovnání s pláty chránícími končetiny bývá helma na iluminacích přítomna častěji. V případě funerálních skulptur z počátku 14. století je výskyt helmy naopak nižší kvůli pozorovatelnému trendu zobrazování obličejů zesnulých.

Na základě dochovaných exemplářů a písemných pramenů je známa existence jednoduchých prvků plátové ochrany pro torso vyskytující se již ke konci 1. čtvrtiny 14. století v podobě primitivních plátových kabátců.⁶⁶ Jejich konstrukce je však v porovnání s pozdějšími variantami značně prostší. U plátové ochrany torsa dochází k problému s identifikací jeho výskytu. Problém spočívá zejména v zahalení torsa svrchním oděvem. U takto zahaleného torsa lze pak stěží rozpoznat typ jeho ochrany. Z tohoto důvodu nelze existenci plátové ochrany torsa již v tomto období vyloučit. Identifikace plátové ochrany torsa na jednotlivých zobrazeních je však nelehká, ne-li nemožná. Identifikace ochrany

⁶² J. BRADBURY: *cd*, s. 270.

⁶³ M. J. DOUGHERTY: *cd*, s. 127–138. Popis proměny bojových technik.

⁶⁴ Viz reprezentativní vzorek funerálních skulptur z tohoto období v závěrečném seznamu pramenů, úsek sepulkrální památky.

⁶⁵ Funerální skulptura v kostele sv. Pavla, Whitworth, Durham, Anglie, 1300. dále v kostele sv. Marie a sv. Cuthberta, Chester-le-Street, Durham, Anglie 1311. Byť pro funerální skulptury 1. čtvrtinu 14. století není obvyklý výskyt helem, v těchto a dalších případech se jedná právě o hrncovou helmu tvořenou sérií snýtovaných plechů.

⁶⁶ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 20, dostupné online (https://brego-weard.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 18. 4. 2019].

torsa tvořené brní, je jednodušší vzhledem k podobě tohoto ochranného oděvu, jehož součástí jsou i rukávy, které svrchní oděv nezahaluje.

1.3.1 Brň

Jelikož je brň natolik užívaný prostředek ochrany, který nevymizel ani v době existence celo-plátových zbrojí, je potřeba jí věnovat dostatečný prostor.⁶⁷ Brň je označení pro zbroj sestávající se z železných kroužků vyrobených z železného drátu.⁶⁸ Natočením drátu na tyčku vznikla velmi těsná spirála, jejímž naštípáním byly získány rozevřené kroužky. Konce kroužků byly překryty a v místě překryvu zploštěny kladivem, aby došlo k jejich rozšíření. Kromě místa překryvu mohl být zploštěn celý kroužek. Do místa překryvu byl vyražen či vyvrtán otvor. Po umístění kroužků na své místo byl kroužek spojen klínkem či nýtkem, který zabraňoval opětovnému rozevření kroužku. Vnitřní průměr kroužků závisel na průměru tyčky, na níž byl drát natáčen do spirály a na délce překryvu.⁶⁹ Tloušťka kroužku se odvíjela od tloušťky drátu, z něhož byly kroužky vyrobeny. Kromě železných kroužků se dochovaly kroužkové segmenty s kroužky ze slitiny mědi, které měly kromě ochranné i dekorační funkci. Základním a nejčastěji užívaným způsobem propojování kroužků je propojení 4v1 tzn. na každý 1 kroužek jsou navlečeny 4 další. Vazba kroužků o této hustotě poskytovala dostatečnou míru mobility, avšak v závislosti na vnitřním průměru kroužků bylo možné mezi kroužky většího průměru vměstnat hrot čepele, který mohl vazbu narušit a proniknout skrz brň. Dalším způsobem propojování kroužků byla vazba 6v1, kdy na každý 1 kroužek je navlečeno dalších 6 kroužků.⁷⁰ Tento typ vazby značně snižoval mobilitu, nicméně utvářel natolik hustou vazbu, která čepeli téměř neumožňovala penetraci brně. S vazbou 6v1 se lze nejčastěji setkat v oblasti krku u kroužkových límců, kde v rámci pohybu nedochází k takové kompresi brně. Ochranné oděvy z brně měly různou míru komplexnosti stříhu, od jednodušších po komplikovanější.⁷¹ Ty komplikovanější s řadou klínů tvořily stříh zvyšující mobilitu,

⁶⁷ J. BRADBURY: *cd*, s. 267.

⁶⁸ Alan R. WILLIAMS, *The manufacture of mail in medieval Europe: A technical note*, Gladius, Volume XV, 1980, s. 105.

⁶⁹ Martin E. BURGESS, *The mail-maker's technique*, The antiquaries Journal, Volume XXXIII, 1953, s. 48–55.

⁷⁰ Dochovaný límec využívající obě varianty proplétání kroužků datován mezi léty 1350–1360 (1856, 0701.2244.) British Museum, Londýn, Anglie.

⁷¹ Kroužkové košile (CHS2), (CHT2), (CHT6) Rüstammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie.

kteřou jednodušší střihy neposkytovaly. Nebylo nemožné, aby jeden kroužkový oděv byl tvořen kroužky o různých vnitřních průměrech či rozdílnou vazbou 4v1 a 6v1.⁷²

1.3.2 Ochrana hlavy

Základním prostředkem ochrany hlavy byla kroužková kukla.⁷³ Ta chránila hlavu včetně krku, avšak obličej ponechávala odkřtý. Okraje obličejového otvoru kukly blízce přiléhaly k obličej, kdy horní okraj sahal po obočí, zatímco spodní okraj sahal pod rty, čímž byla chráněna i brada. Obličej mohl být alespoň částečně chráněn odnímatelným pásem podšité brně (ventaillem).⁷⁴ Ten byl na jedné straně přišit napevno a na druhé jej bylo možné přivázat pomocí šňůrky. Pod kroužkovou kapucí bylo nošeno měkčení v podobě prošivané vycpávané čapky, která tlumila náraz.⁷⁵ Dalším typem ochrany hlavy, který mohl být nošen samostatně, či v kombinaci s kroužkovou kapucí byla helma. Ta mohla být dle typu helmy nošena jak přes kroužkovou kapuci tak pod ní. V obrazových pramenech se nejčastěji setkáváme s kroužkovou kapucí jako primárním prostředkem ochrany hlavy, případně helmami jako jsou cervelliére a hrncová helma.⁷⁶

Cervelliére zvaná též lebka byla tvořena z jednoho kusu plátu kovaného tak, aby kopířoval tvar hlavy a jeho spodní hrana nesahala níže než po uši a obočí. Lebka mohla být nošena přes kroužkovou kapuci či pod ní na základě čehož je někdy označována jako skřtá helma.⁷⁷

Hrncová helma se v různých podobách těšila velké oblibě již ve stoletích předešlých a jinak tomu nebylo ani na počátku 14. století. Na rozdíl od lebky hrncovou helmu tvořila série tvarovaných snýtovaných plechů. Hrncová helma již nekopířovala tak přesně tvar hlavy ale chránila ji včetně obličje. Viditelnost a cirkulaci vzduchu umožňovaly otvory v obličejové části helmy.⁷⁸

⁷² Alan R. WILLIAMS, *cd*, s. 111–113.

⁷³ Kroužková kukla (III.28) Royal Armouries, Leeds, Anglie.

⁷⁴ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 19, dostupné online (https://bregoweward.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 23. 4. 2019].

⁷⁵ J. BRADBURY: *cd*, s. 262.

⁷⁶ D. STRONG: *cd*, s. 9–20; hrncová „velká“ helma (B74) Hofjagd und Rüstammer v Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

⁷⁷ Funerální skulptura Jeana de Nuisementa, Kostel St. Gilles, Dreux, Eure-et-Loir, Francie 1310.

⁷⁸ Claude BLAIR, *European Armour circa 1066 to circa 1700*, New York 1959, s. 47.

1.3.3 Ochrana torsa

Nejčastějším typem ochrany torsa byl oděv z brně nazývaný hauberk. Jeho spodní okraj sahal z pravidla v rozmezí od poloviny stehů až po úroveň kolen.⁷⁹ Tato délka poskytovala ochranu i slabším nositele a pro zvýšení mobility mohla mít v zadní části krátký tzv. jezdecký rozparek. Rukávy svojí délkou sahaly zpravidla až k zápěstí, kde končily buďto otvorem pro dlaň nebo rukavicemi, které byly přímou součástí rukávu hauberku.⁸⁰ U krku mohl být hauberk zakončen pouhým otvorem pro hlavu, límcem, či kapucí, která byla jeho přímou součástí. Nelze vyloučit ani výskyt plátové ochrany torsa.⁸¹ Její identifikace na obrazových pramenech a funerálních skulpturách je však obtížná z důvodu překryvu torsa svrchním oděvem, do něhož mohly být pláty přímo zakomponovány. Tomu však příliš nenasvědčuje absence hlav nýtů, na jinak velice přesně zobrazovaných zbrojích na funerálních skulpturách.⁸²

1.3.4 Ochrana končetin

Již na přelomu 13. a 14. století se v obou typech výše zmíněných pramenů objevují první komponenty plátové ochrany jiných částí těla než je hlava. Jejich výskyt je pro 1. čtvrtinu 14. století prozatím omezen především na klouby horních i dolních končetin. Výskyt plátových komponentů ochrany končetin není pravidlem a lze se s ním setkat pouze ve třetině zkoumaných zobrazení v obrazových pramenech.⁸³ Přesto se však jedná o ojedinělé komponenty.

Nárůst komponentů plátové ochrany během 1. čtvrtiny 14. století je nejlépe pozorovatelný na funerálních skulpturách. Zde lze velice přesně pozorovat výskyt komponentů plátové ochrany končetin a proměnlivost jejich podoby. Na základě pozorování provedeného na funerálních skulpturách pro dané období mezi léty 1300–1325 lze stanovit, že v případě v 1. desetiletí 14. století se komponenty plátové

⁷⁹ J. BRADBURY: *cd*, s. 265.

⁸⁰ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 17, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 14. 4. 2019].

⁸¹ *Tamtéž*, s. 20.

⁸² C. BLAIR: *cd*, s. 40.

⁸³ Vzhledem k orientační dataci velkého množství obrazových pramenů v rozmezí až 25 let, lze jen stěží získat přesnější údaje týkající se nárůstu výskytu těchto komponentů plátové ochrany.

ochrany dolních končetin vyskytují v 10% zkoumaných případů. Ve 2. desetiletí se jedná o 50% výskyt a na přelomu 1. a 2. čtvrtiny 14. století je dokonce výskyt 55%.⁸⁴ V Případě komponentů plátové ochrany horních končetin je výskyt v 1. desetiletí 5%, ve 2. desetiletí 8% a na přelomu je výskyt 12%. Porovnáním výsledků zkoumání po teritoriální stránce docházíme k závěru, že nejnižší výskyt komponentů plátové ochrany je v oblasti německých zemí, kde výskyt komponentů u obou dolních i horních končetin nepřesáhl 10% výskyt.⁸⁵ Oproti tomu v Anglii výskyt komponentů přesáhl 90% hranici u dolních končetin nicméně obdobně jako u německých zemí, je výskyt u horních končetin pouze 10%.⁸⁶ V případě Francie je naopak vyšší výskyt komponentů horních končetin, kde je až 30%, zatímco u komponentů dolních končetin výskyt nepřesahuje 15%. Je zřejmé, že s výskytem komponentů plátové ochrany se setkáváme ve více případech u dolních končetin, kde je jejich výskyt vyšší v řádu několik desítek procent.⁸⁷

V prvním desetiletí byly dolní končetiny chráněny kroužkovými nohavicemi navazovanými pomocí šňůrek na hacní pás.⁸⁸ Komponenty plátové ochrany jsou především podoby tvarovaného plátu chránící kolenní klouby.⁸⁹ U horních končetin se jedná o pláty čtvercového či obdélníkového tvaru v oblasti ramen.⁹⁰

Ve druhém desetiletí se zvyšuje výskyt plátových komponentů u obou horních i dolních končetin. V případě dolních končetin přetrvávají kolenní pláty a ve 2. desetiletí se také objevuje první podoba plátových polo-tubusů chránící holeně.⁹¹ U horních končetin se nyní objevuje i oválný tvar plátové ochrany a kromě ramenních kloubů se s ní lze setkat i v oblasti loketního kloubu.⁹² Stejně jako u spodních končetin se i zde

⁸⁴ Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na z Anglie, Německých zemí a Francie náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/All-Effigies.htm>)

⁸⁵ Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na náhrobcích z německých zemí [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/German-Effigies.htm>).

⁸⁶ Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na Anglických náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/English-Effigies.htm>)

⁸⁷ Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na francouzských náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/French-Effigies.htm>)

⁸⁸ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 17, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 16. 4. 2019].

⁸⁹ Samostatný tvarovaný plát pro ochranu kolene (III.3220), Royal Armouries, Leeds, Anglie.

⁹⁰ J. BRADBURY: *cd*, s. 260.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 265.

⁹² C. BLAIR: *cd*, s. 44.

setkáváme s polo-tubusy, které chrání předloktí či horní část paže.⁹³ Kolenní i loketní pláty v této době postrádají tzv. myšky, tedy pokračování kloubního plátu z vnější strany tak, aby byly klouby chráněny i ze strany.⁹⁴ Veškeré komponenty plátové ochrany končetin byly navazovány na brň či oděv pod ní pomocí kožených řemínků či šňůrek s končíky. Užívání plátových komponentů v podobě obdélníkových či čtvercových plátů se udrželo po celou 1. čtvrtinu 14. století. Během následujícího desetiletí pak zcela vymizely. Přetrvala jejich oválná podoba nazývaná terčík či rondel, která sloužila jako podpůrný prostředek ochrany kloubních jamek i v následujících obdobích.

Ochrana rukou byla v podobě kroužkových rukavic, které mohly být přímo zakomponovány do rukávů hauberku.⁹⁵ Pomocí otvorů na zápěstí či dlani bylo možné ruce z rukavic vyvléci. V Oblasti dlaně byly rukavice tvořeny kůží, čímž byla ztráta silného úchopu a citu v ruce minimální. Toto opatření bylo klíčové pro boj se zbraní. Kůže zároveň poskytovala dlaním alespoň určitý stupeň ochrany před zraněními. Dále se vyskytují také podbíjené rukavice tvořené kůží, na nichž jsou nanýtované malé pláty.⁹⁶ Konstrukce podbíjených rukavic spočívala v menších plátech přibytých na kožený podklad fungující na stejném principu, jako je tomu u plátových kabátců.⁹⁷ Na funerálních se tento typ rukavic nevyskytuje a lze se setkat pouze s kroužkovou variantou.

Pro toto období je typický svrchní oděv nošený přes zbroj, který chránil zbroj i jejího nositele před sluncem a zahříváním, případně před nepříznivým počasím.⁹⁸ Tento oděv také často nesl heraldické znaky, které sloužily k identifikaci bojovníků na bojišti.⁹⁹

1.4 Období mezi léty 1325–1350

V tomto období dochází ke zvýšení míry pokrytí plátovými elementy a zároveň se opouští od zastaralých typů, které neměly potenciál. K velkému vzrůstu pokrytí pláty dochází v oblasti končetin, změnu v dosavadní podobě ochrany prodělala také oblast hlavy

⁹³ J. BRADBURY: *cd*, s. 270.

⁹⁴ Příklad kolenního plátu postrádajícího myšky (LM-10377.1), Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko.

⁹⁵ C. BLAIR: *cd*, s. 46

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 41.

⁹⁷ J. BRADBURY: *cd*, s. 270.

⁹⁸ *Tamtéž*.

⁹⁹ M. BUBEN: *cd*, s. 11–13.

a ustaluje se situace ohledně typu ochrany torosa. Brň zůstává dominantním prostředkem ochrany, avšak brzy se podpůrná povaha plátových elementů prokáže být dostatečně samostatnou, aby v následujících obdobích převzala dominantní pozici brně. Nejenže dochází ke vzrůstu výskytů plátové ochrany napříč zobrazeními, i jejich variabilita a proměnlivost podoby získává na početnosti.¹⁰⁰

1.4.1 Ochrana hlavy

Krátce po začátku 2. čtvrtiny 14. století se začíná objevovat nový typ helmy nazývaný šlap.¹⁰¹ Šlap vznikl postupným prodlužováním spodního okraje helmy lebka.¹⁰² Svým prodlužováním postupně chránila větší část hlavy, stále však ponechávala odkrytý obličej. Tímto prodloužením lebky bez ochrany obličeje vznikla první podoba otevřeného šlapu kopírujícího tvar hlavy stejně jako lebka, kdy šlap chránil větší část hlavy.¹⁰³

Šlap býval doplněn o odnímatelný kroužkový závěs, který zcela kroužkovou kapuci, která se již v kombinaci se šlapem nenosila. Kroužkový závěs byl připevněn pomocí cvoků na helmě a pruhu kůže či plátu kovu.¹⁰⁴ V případě plátu byl tento plát přímou součástí helmy a kroužkový závěs byl napleten na otvory při okraji helmy. V případě kožené varianty byl kroužkový závěs přišit k pruhu kůže, který se pak k helmě připevňoval pomocí děr v kůži korespondujících se cvoky na helmě. Těmi se po nasazení kůže provlékl drát či šňůrka a závěs držel na svém místě.¹⁰⁵ Závěs mohl být opatřen podšívkou, čímž se zvyšovalo pohodlí a ochrana nositele.¹⁰⁶ Jedná se o vysoce funkční provedení, které však bylo možné v případě údržby či potřeby opravy snadno demontovat

¹⁰⁰ Viz reprezentativní vzorek funerálních skulptur z tohoto období v závěrečném seznamu pramenů, úsek sepulchrální památky.

¹⁰¹ J. BRADBURY: *cd*, s. 262. Příklady otevřených šlapů: (W3971), (W612) a (W975) Deutches Historisches Museum, Berlín, Německo.

¹⁰² D. STRONG, *cd*, s. 16.

¹⁰³ C. BLAIR: *cd*, s. 51.

¹⁰⁴ Viz jeden z mála šlapů jehož kroužkový závěs je připevněn na autentickém pruhu kůže: (CSH15) Rüstammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie; dále šlap, jehož kroužkový závěs je připevněn k plátu kovu: Šlap se závěsem (ref_arm_1529_077), Musée de l'Hôtel de Ville, Le Landeron, Francie.

¹⁰⁵ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 25, dostupné online (https://bregoweward.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 18. 4. 2019].

¹⁰⁶ J. BRADBURY: *cd*, s. 261; dále iluminace v manuskriptu Book of queen (Harley MS 4431), folio 102v, British library, Anglie.

a následně připevnit zpět na místo. Díky většímu pokrytí hlavy poskytoval otevřený šlap na rozdíl od lebky lepší ochranu.¹⁰⁷

V následujících letech se objevily různé podoby odnímatelné či mobilní ochrany obličeje, někdy úzce spjaté s určitým regionem. Vyskytovaly se tři hlavní podoby mobilní ochrany obličeje, svědčící o potřebě více chránit obličej nositele a zároveň mu oproti hrncové helmě umožnit lepší cirkulaci vzduchu a viditelnost.¹⁰⁸

Prvním typem ochrany obličeje, úzce spjatým s německými zeměmi a Itálií, byl nánosník.¹⁰⁹ Plátová ochrana obličeje trojúhelníkového tvaru byla spojena s kroužkovým závěsem pomocí děr ve spodní hraně nánosníku, jimiž procházely kroužky a nánosník tak byl přímo zakomponován do kroužkového závěsu. Na čele helmy se pak nacházel mechanismus jednoduchého zámku, do něhož se nánosník svojí horní částí zavěsil a chránil tak obličej nositele s minimálním omezením viditelnosti a dýchání. V případě potřeby bylo nánosník možné vyháknout, čímž byly navraceny veškeré vlastnosti otevřeného šlapu. Nánosník stejně jako zámek měly mnoho podob a provedení, základní princip však zůstával stejný.¹¹⁰ Nánosník byl ochranou, která sice nechránila obličej jako plné hledí, poskytoval však přijatelný kompromis mezi ochranou, viditelností a neomezeným dýcháním nositele. Vzhledem k nízké profilaci šlapu a tohoto typu hledí, bylo možné helmu nosit v kombinaci s hrncovou helmou, která v této době nabývá na rozměrech a je proto častěji nazývána velkou helmou.¹¹¹

Dalším širěji využívaným typem hledí bylo hledí na bočních pantech.¹¹² Tato varianta byla na helmě připevněna pomocí dvou cvoků po stranách helmy. Pod těmito cvoky roztepanými zevnitř helmy byl připevněn malý plát, jehož okraj korespondoval s okrajem na okraji hledí, tvoříc tak po spojení pantový mechanismus. Ten však nesloužil k otáčivému pohybu. Po sejmutí západky, která jím byla protažena, bylo rozložením

¹⁰⁷ D. STRONG: *cd*, s. 9–20.

¹⁰⁸ Zobrazení ochrany obličeje v podobě nánosníku: náhrobníky Günthera von Schwarzburg (1349, katedrála sv. Bartoloměje, Frankfurt, Německo) a Rezza von Bächlingen (1350, Bächlingenský kostel, Bächlingen, Německo); Hledí šlapu na bočních pantech (W4893); hledí na čelním pantu (W4439), Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo.

¹⁰⁹ D. STRONG: *cd*, s. 29–54.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 55–58.

¹¹¹ Velká helma (IV.600) a (A.L.30-1 „Cobham helm“) Royal Armouries, Leeds. Anglie.

¹¹² Šlap s hledím na bočních pantech (A12), (A24), Hofjagd und Rüstkammer v Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

pantu možné hledí z helmy sejmout.¹¹³ Otáčivý pohyb umožňující otevírání hledí probíhal ve cvocích na stranách helmy, které byly natolik utažené, aby bylo možné pohyb vykonat avšak hledí zůstávalo v dané poloze. Efektu, kdy hledí zůstává v dané poloze, bylo docíleno také mírným vychýlením cvoků z osy, kdy dostatečné tření mezi helmou a cvokem umožňovalo jeho setrvání ve zdvižené poloze. Vzhledem k širokému výskytu v ikonografii a vysokému počtu dochovaných exemplářů se jedná o nejčastěji používaný typ upevnění hledí v západní Evropě, na jehož principu fungují hledí i v následujících stoletích. Přetrvává také výskyt velké helmy, která v tomto období bývala nošena samostatně či v kombinaci se šlapem, jehož profilace je v tomto období nízká.¹¹⁴ Nutno však podotknout, že již v polovině 14. století se začíná zvyšovat profilace šlapu, znemožňující společné nošení obou těchto helem naráz.¹¹⁵

1.4.2 Ochrana torsa

Hlavní změnu zaznamenává ochrana torsa, u níž rapidně vzrostl výskyt plátových kabátců. Ty lze navíc o mnoho lépe identifikovat neboť se na některých funerálních skulpturách a zobrazeních vyskytuje nezahalený plátový kabátec jako ochrana torsa.

Plátový kabátec byl tvořen sérií plátů, které byly permanentně připevněny k základu tvořeným několika vrstvami lněného plátna či kůží.¹¹⁶ Pláty byly připevněny pomocí nýtů zpravidla při horní hraně případně stranách plátů. Rozmístění plátů bylo takové, aby se pláty částečně překrývaly.¹¹⁷ Těmito překryvy došlo k naprosté absenci míst, kde by základ plátového kabátce nebyl podbit pláty a bylo by jej tak možné penetrovat. Jako takový plátový kabátec tvořil ochranný oděv, díky jehož konstrukci bylo snížení mobility pouze částečné oproti ochraně tvořené pouze jedním hrudním plátem v následujících letech.¹¹⁸ Pláty plátového kabátce se pohybovaly nezávisle

¹¹³ Např. pantový mechanismus na hledí šlapu na bočních pantech (ref_arm_1567) Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Varšava, Polsko.

¹¹⁴ Velká helma (LM-14918), Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko

¹¹⁵ Tento trend lze sledovat především v oblasti německých zemí, kdy se lze na funerálních skulpturách velice často setkat se současným výskytem těchto helem.

¹¹⁶ Části plátových kabátců (29.150.98), (29.150.104), (29.150.97), (29.150.95) Metropolitní muzeum, New York, USA.

¹¹⁷ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 20, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 16. 4. 2019].

¹¹⁸ Části plátových kabátců (LM- 133368), (LM-13367.1-6), Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko.

na sobě a byly omezeny pouze pohyblivostí základu, k němuž byly pouze z části svého obvodu přinýtovány.¹¹⁹ Pro toto období je typické menší množství větších plátů, než je tomu v následujících desetiletích, kdy se počet plátů zvyšoval, a jejich velikost se naopak zmenšovala. Na funerálních skulpturách se plátový kabátec vyskytuje až ve 30% případů.

Preference plátových kabátců jako formy ochrany torsa je patrná především v německých zemích a Itálii. Výskyt plátového kabátce je zde ke konci tohoto období až v 88% oproti Anglii, kde je přibližně 20% a Francii 15%. Nutno dodat, že i přes výskyt zobrazení, na nichž se nacházejí plátové kabátce, je ochrana torsa stále ze značné části zobrazena jako skryta svrchním oděvem. Identifikaci však usnadňuje přiléhavější tvar pokročilejších typů plátových kabátců, které je do určité míry možné pod oděvem identifikovat.

Specifickým a často se objevujícím jevem plátových kabátců z německých zemí je přítomnost 1 až 4 řetězů vystupujících z hrudní oblasti plátového kabátce, které jej propojují s mečem, dýkou a helmou.¹²⁰ Funkce řetězů nejpravděpodobněji spočívá v zabránění ztráty zbraní na bojišti, zatímco řetěz spojující helmu slouží k jejímu pověšení přes rameno, což je typické zobrazení. Vede-li řetěz k helmě, pak se vždy jedná o velkou helmu, zatímco na hlavě nositele se nachází šlap.¹²¹ Ačkoliv je tento jev typický především pro teritorium německých zemí lze se s ním ve výjimečných případech setkat i v jiných teritoriích.¹²²

1.4.3 Ochrana končetin

Podoba ochrany horních a dolních končetin zůstala nezměněna až do 30. let. Na počátku 2. čtvrtiny 14. jsou rondely chránící ramena a lokty stále běžnou záležitostí, dochází však k upuštění od hranatých tvarů, typických spíše pro přelom století 13. a 14. století.¹²³

¹¹⁹ J. BRADBURY: *cd*, s. 262–263.

¹²⁰ Z celkového počtu 16 plátových kabátců na funerálních skulpturách z období mezi léty 1325–1350 na území německých zemí bylo 5 kabátců s jedním řetězem vedoucím z pravidla k dýce, 7 kabátců s dvěma řetězy vedoucími k dýce a meči, a 4 kabátce se třemi řetězy, kdy třetí vedl k velké helmě, nebo nebylo zobrazeno, k čemu je veden

¹²¹ Velká helma (W2801) Germanisches National Museum, Norimberk, Německo

¹²² Především v Itálii.

¹²³ J. BRADBURY: *cd*, s. 264.

Na základě zjištěných údajů z funerálních skulptur pro dané období mezi léty 1325–1350 lze stanovit, že v případě 3. desetiletí 14. století se komponenty plátové ochrany dolních končetin vyskytují v 55% zkoumaných případů. Ve 4. desetiletí se jedná o 50%, v 5. desetiletí až 80% výskyt a na přelomu 2. a 3. čtvrtiny 14. století je výskyt až 88%. V Případě komponentů plátové ochrany horních končetin je výskyt ve 3. desetiletí 12%, ve 4. desetiletí 25%, v 5. desetiletí 53% a na přelomu 2. a 3. čtvrtiny je výskyt 70%.¹²⁴

Stále přetrvávají osamocené tvarované kolenní pláty a plátové polo-tubusy chránící dlouhé kosti končetin.¹²⁵ Ve 30. letech dochází ke zvyšování výskytu kombinace plátové ochrany holení a předloktí společně s ochranou kolen a loktů, které stále postrádají tzv. myšky.¹²⁶ Brň je stále primárním prostředkem ochrany končetin a pláty jsou pouze doplňkem. Ve 30. letech bylo zcela běžné, že se ochrana končetin skládala z více nepropojených segmentů, které se pohybovaly nezávisle na sobě tj. nebyly spojeny, či propojeny nýty jako u pozdějších konfigurací.¹²⁷ Ochrana horních končetin se mohla sestávat z konfigurace plátů na předloktí, lokti, horní části paže a ramena.¹²⁸ U dolních končetin se sestávala z plátů chránící holeně, kolena a teprve později stehna.¹²⁹

Na funerálních skulpturách se lze setkat s velkým množstvím různorodých kombinací těchto ochranných komponentů. V oblasti rozvoje plátové ochrany končetin byla nejrozvinutější Anglie, kde byl výskyt plátové ochrany končetin nejčastější a lze zde nalézt její nejpokročilejší formy. Mimo Anglii byl výskyt plátových komponentů končetin nižší a objevují se pouze některé její možné podoby. Právě v Anglii se jako první objevuje nový typ plátových komponentů ochrany končetin.

Ve 40. letech se na anglických funerálních skulpturách objevuje nový, pokročilejší typ plátové ochrany končetin. Na rozdíl od ochrany z předešlého desetiletí jsou pláty na horních a dolních končetinách propojeny pomocí nýtů, které umožňují otáčivý a posuvný pohyb jednotlivých plátů. Toto provedení sice snižovalo do jisté míry mobilitu,

¹²⁴ Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na z Anglie, Německých zemí a Francie náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/All-Effigies.htm>)

¹²⁵ plátové předloktí (ref_arm_362), Musée des Beaux Arts, Chartres, Francie.

¹²⁶ C. BLAIR: *cd*, s. 45.

¹²⁷ Ochrana kolene tvořená sérií snýtovaných plátů (III.1714) Royal Armouries, Leeds, Anglie.

¹²⁸ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 24, dostupné online (https://bregoweward.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 23. 4. 2019].

¹²⁹ J. BRADBURY: *cd*, s. 268.

nicméně poskytovalo značně vyšší ochranu. V Anglii se také objevuje pokročilejší forma ochrany ramenního kloubu, která nespočívala pouze v rukávu hauberku či rondelu jako v jiných teritoriích. Anglický typ ochrany ramene spočíval ve značně vyšším pokrytí a oproti rondelu ochraně ze všech stran. Součástí nýty propojené soustavy ochrany horních končetin byl i ramenní plát, přesně kopírující anatomii ramene. Aby nedošlo k příliš velkému omezení mobility ramenního kloubu, sestávala se plátová ochrana ramene z několika plátů na pohyblivých nýtech, které umožňovaly pohyb plátů. Druhým užívaným způsobem bylo přinýtování plátů na kožený řemen pomocí nýtů, díky čemuž mohly pláty vykonávat obdobný druh pohybu jako u plátového kabátce. V Anglii se také objevuje plátová ochrana pro dolní končetiny od kotníku níže a to v podobě sabatonů, což je ochrana tvořena několika segmenty plátů.¹³⁰ Pláty byly navzájem propojeny nýty, které zajišťovaly soudržnost a pohyblivost plátů a poskytovaly dostatečnou mobilitu kotníku. Tento typ ochrany se brzy rozšířil s výjimkou německých zemí, kde se začíná objevovat až od poloviny 14. století.¹³¹

Ostatní země západní, střední a jižní Evropy v této době stále preferovaly brň jako primární formu ochrany končetin, kde se plátová ochrana stále sestávala především z nepropojených plátových komponentů, které brň pouze podporovaly. Na funerálních skulpturách z těchto regionů se plátová ochrana vyskytuje častěji na spodních končetinách. Na horních končetinách se vyskytuje spíše v podobě samostatných rondelů na ramenech a loktech, v případě Francie a Itálie také v podobě polo-tubusů chránících dlouhé kosti horních a dolních končetin.

Na přelomu 1. a 2. poloviny 14. století Ochrana rukou a dlaní zůstává stejného typu jako v předchozím období. S nástupem 40. let se objevují první plátové rukavice celo-plátové konstrukce. Celo-plátové rukavice se sestávaly z kornoutu typicky zužujícího se tvaru v oblasti zápěstí připomínající tvar přesýpacích hodin tzv. „hourglass gauntlets“.¹³² Tento tvar umožňoval neomezený pohyb v zápěstí a zároveň bylo zápěstí v tomto místě kornoutem chráněno.¹³³

¹³⁰ J. BRADBURY: *cd*, s. 268.

¹³¹ C. BLAIR: *cd*, s. 43.

¹³² Příklad plátových rukavic ve tvaru přesýpacích hodin: (ref_ar_1299) Musée des Beaux Arts, Chartres, Francie.

¹³³ J. BRADBURY: *cd*, s. 265.

1.5 Období mezi léty 1350–1375

Od přelomu 1. a 2. poloviny 14. století lze bezpečně potvrdit existenci složitější podoby plátové ochrany pro všechny části těla tj. hlava, horní a dolní končetiny, a torso. Vypovídajícím typem pramene jsou v tomto případě opět především funerální skulptury a v menší míře knižní iluminace, kde dochází k většímu zkrácení. Nutno zmínit, že i do 3. čtvrtiny se přenáší trend teritoriálně nerovnoměrné implementace komponentů plátové ochrany. I v tomto období jsou patrné rozdílné preference jednotlivých teritorií, které mají zakotvení v již předešlých obdobích. Byť bylo zvyšování výskytu komponentů plátové ochrany plošnou záležitostí, z obecného hlediska bylo jejich užívání na území německých zemí nižší.¹³⁴

Z teritoriálního hlediska to byla Anglie, u níž je mezi léty 1350 - 1375 výskyt komponentů plátové ochrany nejčastější. Kromě toho se zde setkáváme s komplexnějšími a „těžšími“ konfiguracemi zbrojí než je tomu v ostatním teritoriích. Anglické plátové zbroje v porovnání s ostatními teritorii pokrývaly největší část těla a poskytovaly vyšší stupeň ochrany.

I přes stále se zvyšující výskyt komponentů plátové ochrany, byla brň stále součástí zbroje. Vzhledem k míře pokrytí pláty, se však v případě Anglie a částečně Francie brň stává podpůrným prostředkem plátové ochrany. Brň lze nalézt především na místech, která nelze pokrýt plátou a to z důvodu přílišné ztráty mobility. Těmito místy jsou kolenní a loketní jamky společně s podpaždím.

Stejně jako je tomu v případě německých zemích, se i v Itálii setkáváme s vysokou oblibou plátových kabátců, které právě v těchto teritoriích zaznamenávají nejvíce proměn, což platí i v následujícím období. Oproti německým zemím je v případě Itálie vyšší úroveň pokrytí končetin prvky plátové ochrany.¹³⁵ Nejblíže je k vývoji v Anglii Francie, kde jsou konfigurace plátových prvků ochrany nejpodobnější, avšak jejich výskyt je v menší míře. Ve Francii se na delší čas zachoval

¹³⁴ Viz reprezentativní vzorek funerálních skulptur z tohoto období v závěrečném seznamu pramenů, úsek sepulkrální památky.

¹³⁵ Plátová ochrana horních končetin pocházející z Itálie (CHS10), (CHS13), (CHS9), (CHS8) Rüstammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie.

typ plátové ochrany končetiny, který chrání končetiny pouze zepředu, zatímco zadní strana je chráněna pouze brní.

1.5.1 Ochrana hlavy

Od počátku 3. čtvrtiny 14. století se v oblasti vývoje hledí šlapu začal vyskytovat nový typ hledí. Hledí na čelním pantu (klappvisier) oblíbený především na území německých zemí a Itálie.¹³⁶ Jedná se o hledí, které zakrývalo celý obličej, jako je tomu v případě hledí na bočních pantech, avšak způsob připevnění hledí je zřetelně inspirován zámkem na nánosníku. I u hledí na čelním pantu se zámek nachází v centrálním bodě čela.¹³⁷ V tomto období je profilace hledí s centrálním upevněním poměrně nízká, zatímco u hledí na bočních pantech je od poloviny století patrná tendence jeho protahování ve špičatější tvar, čímž si získalo název psí nos.¹³⁸ Postupem let nabyde hledí na čelním pantu obdobné profilace jako tomu je u hledí na bočních pantech.¹³⁹ Vzhledem ke zvyšující se profilaci šlapu, kterou lze od poloviny 14. století sledovat, není u šlapů s takovouto profilací nadále možné jeho nošení v kombinaci s velkou helmou. Společně s celo-obličejovým hledím se jedná o další krok k přechodu šlapu v plnohodnotnou samostatnou helmu.¹⁴⁰

1.5.2 Ochrana torosa

V tomto období se setkáváme se zvýšeným výskytem plátových kabátců a také se zvyšující se variabilitou jejich provedení. Zároveň se objevuje nový typ ochrany torosa. Kromě plátových kabátců, u kterých přetrvává užívání řetězů spojující plátový kabátec s jinými částmi zbroje či zbraněmi, se objevují i samostatné hrudní pláty.¹⁴¹ Nejprve

¹³⁶ Šlap s hledím na čelním pantu (IV.467) a (IV.6); Italské hledí hledí šlapu na čelní pant (IV.855), Royal Armouries, Leeds, Anglie; hledí šlapu na čelním pantu (LM-1487), Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko.

¹³⁷ D. STRONG: *cd*, s. 59–60.

¹³⁸ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 26, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 23. 4. 2019].

¹³⁹ D. STRONG: *cd*, s. 267–298; šlap s hledím na centrálním pantu (04.3.238) Metropolitní muzeum, New York, USA; (W1013) Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo; (29.158.65), (04.3.235), (29.158(1).29) Metropolitní muzeum, New York, USA.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 151.

¹⁴¹ Z celkového počtu 26 plátových kabátců na funerálních sochách databáze Effigies and Brasses z období mezi léty 1325–1350 na území německých zemí byly 3 kabátce s jedním řetězem vedoucím z pravidla k dýce meči či velké helmě. 12 kabátců mělo dva řetězy vedoucí k meči či dýce a velké helmě,

se jedná o jednodílné hrudní pláty, později i o varianty s integrovanou krátkou suknicí z vodorovných plátů¹⁴². Hrudní pláty v porovnání s plátovými kabátcí však chránily pouze přední část torsa, kdy ochranu zad obstarávaly kroužkové košile.¹⁴³

Typickým znakem hrudních plátů je jejich vypouklost, jejíž míra se lišila v závislosti na využití hrudního plátu a jeho teritoriální příslušnosti.¹⁴⁴ Význam tohoto tvaru hrudního plátu lze přisuzovat především jeho ochranné funkci. Ochranná funkce tohoto tvaru spočívala ve vytvoření povrchu, z něhož měly čepele a hroty tendenci sklouzávat stranou. Ačkoliv nebylo možné hrudní plát penetrovat běžně dostupnou škálou zbraní, přínos vypouklého tvaru tkvěl především ve snížení přenosu síly z úderu, jejíž značná část byla svedena stranou. Zároveň má tento tvar i sekundární funkci, a to estetickou. Typický tvar kyrysů vytvořil proporce definující siluetu postavy s vypouklou hrudí a vysokého pasu, s níž se lze setkat napříč ikonografií.

Kroužková košile tvoří primární prvek ochrany u horních končetin v oblastech podpaždí a horní části paže, a také u hýždí a slabin, tedy na místech, která nemohou být pokryta pláty bez značného omezení mobility. Haubergeon, typ kroužkové košile vyskytující se v tomto období, má již ustálené rysy, kdy spodní okraj sahá přibližně do poloviny stehen a délka rukávů se liší především podle vlastností zbylých částí zbroje, které doplňuje.¹⁴⁵ Proměnlivost jeho konstrukce přetrvává z předchozích období s vysokou variabilitou stříhů od nejzákladnější po velice složité stříhy pracující s metodou klínků, čímž se výrazně zvyšuje mobilita nositele. Sekundární prvek ochrany krku pak zajišťoval samostatný kroužkový límec nazývaný pisan, u něhož se vazba kroužků v oblasti krku mohla lišit. Vazba kroužků mohla být v podobě běžných 4v1 či v podobě 6v1 v oblasti krku. To zajišťovalo pevnější a hustší vazbu, tedy vyšší ochranu tak zranitelné části jakou je krk.

10 kabátců se třemi řetězy, kdy třetí vedl k velké helmě, nebo nebylo zobrazeno, k čemu je veden a 1 plátový kabátec se čtyřmi řetězy.

¹⁴² Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 23, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 26. 4. 2019].

¹⁴³ J. BRADBURY: *cd*, s. 262.

¹⁴⁴ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 22, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 28. 4. 2019].

¹⁴⁵ J. BRADBURY: *cd*, s. 265.

1.5.3 Ochrana končetin

V tomto období dochází ke zvýšenému výskytu komponentů plátové ochrany i v ostatních teritoriích. U zbrojí pocházející z Francie, je patrný jev, v jehož rámci docházelo k implementaci typických znaků pro anglické zbroje, které se nyní začínají vyskytovat i nově ve Francii. Na funerálních skulpturách pocházejících z Francie se setkáváme s integrovanou plátovou ochranou ramen, která je součástí soustavy plátové ochrany horních končetin. Byť nemá tato podoba ochrany horních končetin takové zastoupení jako je tomu v Anglii, jedná se o zcela jasný důkaz propustnosti teritoriálně typických jevů. Takovýto mezi teritoriální přenos jevu typického pro jedno jediné teritorium lze však interpretovat. Mezi Anglií a Francií v tomto období probíhal dlouho trvající konflikt Stoleté války, během něhož došlo ke sdílení této podoby ochrany ramenního kloubu.¹⁴⁶ Toto není jediný případ, kdy se s tímto jevem setkáváme. Další výskyt anglické technologie ochrany ramenního kloubu, mimo její mateřské teritorium, je pozorovatelný v několika případech v Itálii. Setkáme se s nimi na fresce katedrály v Padově, funerální skulptuře z Miletu a na hradě Tirol poblíž Merana. Tyto ojedinělé úkazy je možné spojovat s pohybem tzv. *White company it. Compagnia bianca del falco*, žoldněrským oddílem tvořeným především Angličany.¹⁴⁷

Ustaluje se také ochrana rukou, kdy se plátové rukavice s kornoutem ve tvaru přesýpacích hodin rozšiřují ve všech teritoriích.¹⁴⁸ Dochází k implementaci mírných konstrukčních rozdílů především v oblasti ochrany prstů, které spočívají v množství a tvaru plátů v rámci jednotlivých prstů. Dále se liší už jen délka a šíře kornoutu, množství nýtů pro všítko kožené či látkové rukavice a dekorativní prvky.

1.6 Období mezi léty 1375–1400

Poslední čtvrtina 14. století je zároveň i poslední fází transformace zbrojí pro práci vymezené období. V jako takové v ní zbroj přejímá širokou řadu prvků, jejichž vývoj

¹⁴⁶ J. BRADBURY: *cd*, s. 201.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 285–286.

¹⁴⁸ Příklady rukavic: (R12) a (R13) Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie; (29.150.108) a (29.154.3) Metropolitní muzeum, New York, USA; (W1018) Germanisches National Museum, Norimberk, Německo.

započal již v předchozích desetiletích a dále je zdokonaluje. V této fázi se lze bezpečně setkat s celo-plátovými konfiguracemi zbrojí s přetrvávajícími prvky sekundární ochrany v podobě brně a to především na částech těla, které z důvodů nadměrné či naprosté ztráty mobility nelze pokrýt plátovými prvky¹⁴⁹. Přetrvává velká míra variability konstrukčních řešení jednotlivých částí zbroje, stejně jako tomu je i u estetického zpracování, kdy i to získává na složitosti, zdobnosti a umělecké úrovni.

Obliba v užívání některých typů jednotlivých částí zbroje se zde plně projevuje, ať se jedná o regionálně unikátní úpravy či úpravy, s nimiž se lze setkat napříč zkoumanými teritorii. O míře jejich oblíbenosti, kterou lze připisovat mnoha příčinám, svědčí především množství vyobrazení v obrazových pramenech, funerálních skulpturách společně s vysokým zastoupením v dochovaných exemplářích. Řada z typů a jednotlivých úprav zbroje se přitom těšila velké oblibě i po dobu několika desetiletí. To je překvapivé vzhledem k, v porovnání s ostatními obdobími, rychlému vývoji komponentů.¹⁵⁰ Tento fakt svědčí o efektivitě užívaných podob zbroje, které byť napříč desetiletími prošly vlastním vývojem s řadou úprav, neztratily své osvědčené charakteristické prvky a to především po technologické a estetické stránce. Právě na základě těchto prvků lze jednotlivé typy a části zbrojí řadit do vlastních kategorií a sledovat jejich vývoj. Byť lze o této závěrečné části 14. století hovořit jako o období, kdy dochází k finálním změnám a úpravám, nelze nezmínit skutečnost, že i v této době se lze v pramenech setkat s ranými experimentálními, na první pohled vybočujícími provedeními, které v nastávajících letech najdou široké využití. Po určité době koexistence pak v řadě případů tyto nové designy přímo nahradí či zatlačí do pozadí doposud užívané typy, které ještě po nějakou dobu zůstanou užívány nebo se vyvinou v regionálně unikátní záležitost.¹⁵¹

¹⁴⁹ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 17, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 3. 5. 2019].

¹⁵⁰ Poté co se užívání šlapu rozšířilo napříč západní, jižní a střední Evropou ve 30. letech 14. století, se udržel na vrcholu do přelomu 14. a 15. století, kdy po dobu přibližně následujících 30ti let pokračovalo užívání jeho vývojové formy Velkého šlapu (Grand bascinet).

¹⁵¹ Ukázkovým příkladem je Venetian grand bascinet (Benátský velký šlap) typický pro Benátskou republiku. Ten stejně jako nastupující armet využívá pantového mechanismu, nicméně pouze na jedné straně, z pravidla pravé. Pro Benátský velký šlap je typickým znakem, pantový mechanismus na pravé tváři a na poměry jiných grand bascinetů menším a méně vyprofilovaným hledím.

1.6.1 Ochrana hlavy

Šlap s hledím na bočních pantech si v tomto období udržuje proporce z konce předchozího období, kdy jak helma, tak hledí mají velice špičatý tvar.¹⁵² Podobný vzhled získávají i šlapy s hledím na čelním pantu. Tvar helmy sice není tak protáhlý a špičatý, ale hledí má k samotnému konci 14. století stejný tvar jako je tomu u předešlé varianty. U šlapu s hledím na bočních pantech se lze na samém konci 14. století setkat s tendencí opětovného zakulacování a ztráty špičatého tvaru hledí i helmy. Pro zvýšení ochrany v oblasti krku se u některých šlapů vyskytuje plát, jenž překrýval brň nebo ji přímo nahradil.¹⁵³ Jedná se tak k o první krok k velkému šlapu, který již nevyužívá kroužkového závěsu jako ochrany krku, ale zato implementuje pláty chránící krk přímo zakomponované do helmy. Helma s takovou ochranou krku má značně sníženou mobilitu avšak ochrana, kterou tak poskytuje je v porovnání s brní větší.

Se soudobými vlastnostmi šlapu a vznikem velkého šlapu zároveň dochází k usunutí velké helmy do pozadí. Ta přetrvala především jako jízdní avšak spíše turnajová helma, kdy postupnou změnou tvaru obličejové části, která začíná předstupovat čelní okraj, vzniká nový typ helmy tzv. „frogmouth“. Ten se svým tvarem stále více přizpůsobuje turnajovým potřebám a jeho konstrukce nabývá takových vlastností, aby odolal a poskytoval maximální ochranu proti dřevcům užívaným při turnajích.¹⁵⁴

Byť je následující typ helmy záležitostí ryze 15. století, objevuje se na přelomu 14. a 15. století nový typ helmy tzv. armet.¹⁵⁵ Oproti šlapu u armetu dochází ke změně metody uzavření hlavy do přilby, která využívá pantového mechanismu na obou tvářích v úrovni očí. Přilba díky tomuto mechanismu umožňuje rozevření plátů chránících obličej, které jsou po nasazení přilby uzamčeny pomocí zavíracího mechanismu.¹⁵⁶ Tento

¹⁵² Špičatý šlap bez hledí se zámek pro hledí na čelním pantu (A74), Wallace Collection, Londýn, Anglie; špičatý šlap s otvory pro uchycení na bočních pantech (IV.497) Royal Armouries, Leeds, Anglie; příklady šlapu se špičatým hledím na bočních pantech: (H15), (H16), (H18), (H20), (H21) v Musée de l'Armée, Paříž, Francie.

¹⁵³ Šlap s plátem jako podpůrný prostředek ochrany krku v manuskriptu: BNU Ms. 0.522 La Cité de Dieu de saint Augustin, traduite en français par Raoul de Presless, folio 120v, 1375, Strasbourg Bibliothèque Nationale et Universitaire.

¹⁵⁴ Například helma, která je součástí turnajové zbroje Zikmunda habsburského, 1483–1484, (S VIII) Hofjagd und Rüstekammer, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

¹⁵⁵ Zřejmě první zobrazení armetu pochází z Italského města Cison di Valmarino na funerální sošce místního šlechtice z roku 1396.

¹⁵⁶ J. BRADBURY: *cd*, s. 261.

design přilbě umožňuje mnohem blíže kopírovat přirozený tvar hlavy především v oblasti brady. Na rozdíl od šlapu, který byl při svém spodním okraji tak úzký, jako byl nejširší rozměr hlavy, aby bylo možné hlavu do helmy vsunout. S pantovým mechanismem armetu bylo možné bližší obepnutí spodní čelisti, pokračujíc dále ke krku. Ochranu krku pak zajišťoval krátký kroužkový závěs, nejspíše podšitý, připevněný totožným způsobem jako u šlapu, kde však kroužkový závěs býval delší. Na zobrazení z konce 14. století není vyobrazeno hledí, jeho přítomnosti na přilbě již v této době napovídají boční panty, které k připevnění hledí slouží.

1.6.2 Ochrana torsa

Stejně jako v předchozím období se lze v poslední čtvrtině 14. století setkat se třemi hlavními typy ochrany trupu. První dvě skupiny jsou tvořeny hrudními pláty a plátovými kabátcí. Třetí skupinu tvoří kroužkové košile a jiné kroužkové segmenty.¹⁵⁷ Nutno podotknout, že i zde kroužková košile ve většině případů zastupuje pouze sekundární prvek ochrany a to na místech, která jsou již chráněna hrudním plátem, či plátovým kabátcem..

I v tomto období se hrudní pláty vyskytují v různých konfiguracích, z nichž ty složitější, lze datovat k samému konci 14. století. Lze se setkat s jednoduchými hrudními pláty, hrudními pláty s integrovanou suknicí tvořenou plátovými lamelami či šupinami a nově také s kyrysy se zadními pláty uzavíratelnými pomocí koženého řemení a spon, případně pantů.¹⁵⁸ Kyrys se zadním plátem se mohl vyskytovat v kombinaci s plátovou, v méně případech šupinovou suknicí, tvoříc tak kompletní ochranu trupu s jakou se do té doby bylo možné setkat pouze u plátových kabátců.¹⁵⁹

Obecně lze s postupem času sledovat trend snižování vypouklosti kyrysů, který přetrval do následujícího století. Aby se zamezilo pohybu čepele či jiného ostrého předmětu směrem ke krku nositele, mohl být kyrys opatřen přinýtovaným žebrem ve tvaru písmena V, které svádělo hroty zbraní mimo krk.¹⁶⁰ V oblastech krku, podpaždí

¹⁵⁷ Viz kroužkový rukáv (III.17) a (III.18) ze sbírky Royal Armouries v Leeds, Anglie.

¹⁵⁸ J. BRADBURY: *cd*, s. 261.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 263–264.

¹⁶⁰ Hrudní plát nacházející se v Rüestkammer, schloss Churburg, Schluderns, CHS14, je příkladem plátu s ochranným žebrem nanýtovaným pod krkem.

a při spodní hraně hrudních plátů a kyrysů bývaly hrany zahnuté ke vnitřní straně směrem ke středu. To proto, aby se zabránilo případnému poranění nositele o hrany a zároveň tyto okraje poskytovaly obdobnou ochranu jako žebro nacházející se pod krkem.¹⁶¹ Dalším prvkem, s kterým se lze na hrudních plátech setkat je hák v oblasti pravého prsního svalu.¹⁶² Z řady obrazových pramenů je jisté, že sloužil k podepření jezdcova dřevce. Kyrasy s těmito háky lze pokládat za jezdecké avšak po bližším prozkoumání mechanismu háku, kdy bylo možné jej z kyrysu demontovat a následně znovu usadit, je pravděpodobné, že takovýto kyrys nemusel být výlučně jezdeckým. Na některých kyrysech se tento hák nedochoval, přesto je možné určit, zda se na kyrysu nacházel, a to za pomoci série děr pro jeho upevnění v místech, kde jej lze předpokládat.

Plátové kabátce v posledním úseku 14. století zaznamenávají vysokou míru konstrukční i dekorační variability.¹⁶³ Po konstrukční stránce se mění především počet, velikost a tvar plátů. Metoda upevnění plátů k podkladu zůstává neměnnou, mění se pouze vzory, které vytváří nýtování plechů na podklad. Podklad zůstává textilní, někdy z vysoce drahých a luxusních látek. Hlavy nýtu pak mohou být dekorovány. Forma zapínání plátových kabátců zůstává stejná tj. kožené řemínky a spony. Nejčastější místo, na němž se nachází zapínání, bývá stejně jako v předchozím období na zádech. Vzhledem k možnosti užití luxusnějšího materiálu pro dekoraci svrchní vrstvy plátového kabátce, setkáváme se s širokou škálou barev, zdobně lemovaných okrajů především v oblasti spodního okraje, a také se zdobenými nýty či sponami na zapínání.¹⁶⁴

1.6.3 Ochrana končetin

Poslední čtvrtina 14. století je obdobím, kdy se míra pokrytí končetin plátovými komponenty ustaluje na úrovni z konce předchozího období.¹⁶⁵ Podobu a míru ochrany horních končetin, jež se stala typickou pro Anglii, začíná plynule přebírat i Francie. Nutno podotknout, že po bližším zkoumání funerálních soch pocházejících z tohoto teritoria

¹⁶¹ Christopher GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 24, dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf) [citováno k 3. 5. 2019].

¹⁶² J. BRADBURY: *cd*, s. 267.

¹⁶³ *Tamtéž*, s. 262.

¹⁶⁴ Přední část plátového kabátce (W195) z Bayerisches National Museum, Mnichov, Německo. Dále zadní část plátového kabátce (A229) Hofjagd und Rüestkammer, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

¹⁶⁵ C. BLAIR: *cd*, s. 44.

má od Angličanů převzatá forma ochrany horních končetin vzhledově variabilnější podoby. Hlavní znak, kterým je propojení ochrany ramenního kloubu s ochranou zbývajících částí ruky zůstává stejný. Je to především konstrukce a složení jednotlivých plátů, které v porovnání s Anglií nabývá rozmanitých podob, kde přetrvává jednodušší, avšak stejně funkční podoba ze 3. čtvrtiny 14. století. V Anglii se téměř ve všech případech setkáváme s ochranou horních končetin s integrovanou ochranou ramene. Ve Francii je míra zastoupení jiných typů větší.¹⁶⁶

V německých zemích a Itálii je podoba ochrany horních končetin odlišná. Obě tato teritoria ponechávají alespoň část horních končetin pouze kroužkovým elementům a na zkoumaných funerálních skulpturách se nevyskytuje ani jedno zobrazení anglického typu ochrany horních končetin. Naopak se zdá, že tato dvě teritoria ochranu ramen až na některé výjimky svěřovala plně kroužkovým elementům. V německých zemích je patrná obliba ochrany horních končetin v podobě jednotlivých nepropojených plátových elementů. Oproti tomu v Itálii je ochrana horních končetin tvořena soustavou snýtovaných plátů sahajících pod rameno, odkud jeho ochranu přebírá rukáv kroužkové košile.¹⁶⁷

Obdobným způsobem probíhá rozdělení do dvou skupin u ochrany dolních končetin, kdy na zobrazeních z Anglie a Francie je ochrana tvořena nýty propojenou soustavou plátů.¹⁶⁸ Opakuje se také větší míra výskytu typu sestávající se z nepropojené soustavy plátu ve Francii. Z funerálních skulptur a iluminací je pro regiony německých zemí a Itálie patrný znatelně nižší výskyt nýty propojené soustavy ochrany nohou avšak na základě dochovaných exemplářů je patrné, že jejich podoba propojené soustavy nikterak nezaostávala za západní Evropou, kde však stehenní plát pokrývá větší plochu stehna.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Viz reprezentativní vzorek funerálních skulptur z tohoto období v závěrečném seznamu pramenů, úsek sepulkrální památky.

¹⁶⁷ Ochrana horních končetin v podobě soustavy plátů propojených nýty (29.154.3) a (29.150.91g), Metropolitní muzeum, New York, USA.

¹⁶⁸ Ochrana dolních končetin v podobě soustavy plátů propojených nýty (ref_arm_2956) Musée des Beaux Arts, Chartres, Francie.

¹⁶⁹ Viz plátová zbroj chránící spodní končetiny (III.1285) v Royal Armouries v Leeds, Anglie a obdobný typ ochrany (CHS11) ze sbírky hradu Churburg, Schluderns, Itálie.

Ochranu rukou tvoří plátové rukavice stejných vlastností a konstrukčních variant jako v předchozím období.¹⁷⁰ Teprve až s počátkem 15. století dochází k náznaku změny v konstrukci rukavic v podobě prodlužování plátu, jenž chrání základny článků prstů, předznamenávajíc tak pozvolný přechod k pěstnicím, které jsou typické pro 15. století.¹⁷¹ Po dobu trvání 14. století je oproti tomu typický výskyt jednotné konstrukce rukavic s jednotlivými prsty, kdy je proměnlivá pouze následná konstrukce ochrany prstů. Výjimkou jsou kroužkové rukavice z počátku 14. století, které se vyskytovaly především ve formě palčáků, dokud nebyly nahrazeny podbíjenými a následně celo-plátovými rukavicemi.

¹⁷⁰ Plátové rukavice (A251/A252), Wallace Collection, Londýn, Anglie.

¹⁷¹ Rukavice, které jsou součástí italské zbroje Avant armour (1440–1445) ve sbírce R. L. Scott Collection, Glasgow, Skotsko. Svými rysy se shoduje s typem zbrojí ze sbírky na hradě Churburg, Schluderns, Itálie.

2 Část II. Historická rekonstrukce bitev a současná podoba replik zbrojí

Historická rekonstrukce nazývaná též reenactment je proces, během něhož dochází k pokusu o rekonstrukci již proběhlých dějů s důrazem na autenticitu a věrohodnost rekonstruovaného děje, a to z co nejvíce možných hledisek. Využívá k tomu dochovaných pramenů s cílem vytvořit co nejpřesnější obraz rekonstruovaného děje za účelem jeho prezentace veřejnosti, čímž nabývá i edukační funkce. Při rekonstrukcích bitev lze zohlednit mnoho hledisek materiální i nemateriální povahy. Mezi hlediska materiální povahy patří oděv, výstroj a výzbroj, budovy atd., zatímco mezi nemateriální lze řadit čas, scénář, průběh, výsledek bitvy a další.¹⁷²

2.1 Míra historické rekonstrukce bitev a její poslání

Míra historické rekonstrukce bitev je a vždy bude ovlivněna a omezena množstvím dostupných informací o rekonstruovaném jevu a také skutečností, že již proběhlý děj nikdy nelze zcela přesně napodobit. Další formou ovlivnění míry historické rekonstrukce jsou požadavky kladené na bezpečnost a zdraví účastníků rekonstrukce a diváků.¹⁷³ Těmito a jinými omezeními dochází k vědomému ovlivnění míry rekonstrukce za účelem vyhovění současným právním normám. Dochází ale také k dalším vědomým ústupkům ze snahy o zvýšení zájmu ze strany veřejnosti. V rámci opatření vyplývajících z této snahy bývají bitvy doplněny např. o zvukový doprovod v podobě hudebního podkresu, u kterého není potřeba zmiňovat jeho nadbytečnost.¹⁷⁴ Do různé míry také dochází ke snižování požadavků na autenticitu výstroje a výzbroje účastníků za účelem navýšení jejich počtu.¹⁷⁵ Bitva se tak stává z diváckého pohledu zajímavější. Vzniká tak ovšem řada problémů, které nepoučený divák nemusí být schopen identifikovat. Je však otázkou, zda se nejedná právě o morální povinnost rekonstrukce zůstat imunní vůči těmto požadavkům. Ačkoliv se může, co nejvěrnější obraz rekonstruovaného jevu zdát býti nezajímavý, není jej přesto třeba prezentovat na úkor divákových požadavků?

¹⁷² J. BRADBURY: *cd*, s. 289–290. O bitevních taktikách.

¹⁷³ Ztupené zbraně, ochranné hroty šípů, bezpečná vzdálenost diváků atd.

¹⁷⁴ Tematický hudební podkres včetně komentáře děje na bojišti, který umožňuje divákovi lépe se orientovat v ději.

¹⁷⁵ Viz bitva Libušín, kde se setkávají družiny od raného po pozdní středověk.

Ze strany historické rekonstrukce tak dochází k odchýlení od jejího primárního cíle a účelu tj. „vytvořit co nejpřesnější obraz rekonstruovaného děje“ a poté jej případně prezentovat veřejnosti. Namísto toho dochází k deformaci, v rámci níž snaha o vytvoření co nejpřesnějšího obrazu ustupuje snaze vyhovět požadavkům současného diváka. Nejedná se však o zpronevěru vůči původnímu záměru ve snaze více se zalíbit?

2.2 Zbroj a historická rekonstrukce

Zbroj lze ve výše zmíněném rozdělení přiřadit k hledisku materiální povahy. Jedná se tedy o hledisko, které lze v závislosti na současném poznání v oblasti zbrojí obecně řečeno zrekonstruovat.¹⁷⁶ O zbrojích je dostupná řada písemných a obrazových pramenů, v některých případech i dochované exempláře, které je možné k účelům výroby repliky využít.¹⁷⁷ Současně tyto prameny umožňují provádět odlišné typy pozorování a zařazovat zbroj do kontextu. V případě absence dochovaného exempláře jsme pak odkázáni pouze na nepřímé prameny, kdy v případě dostatečného množství obrazových pramenů a analogií s jinými exempláři je rekonstrukce možná.¹⁷⁸

2.2.1 Problematika nepřímých pramenů

V případech, kdy jsou základem pro vytvoření replik či kopií jednotlivých částí zbroje z větší míry, případně pouze obrazové prameny, stoupá riziko desinterpretace těchto pramenů. Obdobně tomu může být i v případech, kdy je obrazový pramen přímým podkladem pro rekonstrukci podoby celé zbroje či složení jejich jednotlivých částí. V obou případech je nutné znát kontext užitých pramenů a nespokojit se pouze se skutečností, že existence tohoto zobrazení ospravedlňuje rekonstruovaný jev. Určitou

¹⁷⁶ Exempláře ve sbírkách Royal Armouries v Leeds, Anglie, Germanisches National Museum, Norimberk, Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie; The Wallace Collection, Londýn, Anglie; Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo, Musée de l'Armée, Paříž, Francie; Ruestkammer, Schloss Churburg, Schluderns, Itálie; Metropolitan muzeum, New York, USA; Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

¹⁷⁷ Viz vysoce kvalitní replika anglické zbroje Iana La Spiny (USA). Zbroj vychází z řady dochovaných exemplářů (ochrana spodních končetin, rukavice, helma), využívá další formy pramenů v podobě náhrobků (ochrana paží), knižních iluminací (ochrana torsa) atp. spadající k přelomu 14. a 15. století. Dále vysoce kvalitní replika zbroje Dr. Tobiaše Capwella (UK), kurátora sbírky Wallace Collection, Londýn, Anglie. Zbroj byla vyrobena platněm Robertem MacPhersonem ve stylu Anglických zbrojí 1440–1460 podle náhrobku datovaného k roku 1450.

formou měřítko pravděpodobnosti výskytu daného jevu je právě kontext pramene užitého při rekonstrukci.

Základními informacemi jsou údaje jako datace, místo původu, případně autor. Za předpokladu, že jsou tyto údaje pravdivé, prozrazují sice základní informace o prameni jako takovém, avšak o zobrazovaném jevu toho moc nenapovídají. Z jakého díla obrazový pramen pochází, jaký jev má zobrazovat a jaký je žánr, ať už literárního díla, malby či fresky, jsou pro potřeby pramenné základny rekonstrukce směrodatnější informace. Snižuje se tak pravděpodobnost, že dojde k desinterpretaci daného pramene.¹⁷⁹

Jako příklad dobře poslouží iluminace zachycující bitvu u Crécy (Kresčaku).¹⁸⁰ Iluminace pochází z manuskriptu Froissartových letopisů, v nichž Jean Froissart popisuje události stoleté války.¹⁸¹ Ačkoliv k bitvě došlo v roce 1346, iluminace zachycující tuto bitvu však pochází až z počátku 15. století. V duchu 15. století se také nese zobrazení zbrojí účastníků bitvy, jejichž podoba je tak o několik desetiletí mladší, což není v rámci středověkých manuskriptů ničím neobvyklým. Jedná se o jeden z typických projevů tzv. *licentia poetica*, v rámci níž dochází z různých důvodů k odchýlkám od skutečné podoby zobrazovaného jevu. V případě Froissarta se jedná o přenesení jemu známého na neznámé a přiblížení zobrazeného jevu tehdejšími zvyklostem.¹⁸²

Dalším vhodným příkladem je *Miroir Historial*, překlad díla *Speculum historiale* napsaného původně Vincentem z Beaivais ve 12. století, které zachycovalo události od stvoření světa až po období I. křížové výpravy.¹⁸³ Verze francouzského překladu od Jeana de Vignaye z konce 14. století obsahuje řadu iluminací, na nichž se běžně vyskytují podoby zbroje z období autorova života, a to i přes skutečnost, že se jedná o události staré i několik staletí. Jejich výskyt lze vysvětlovat absencí autorovy znalosti v oblasti zbrojí pro popisované období, důsledkem čehož autor zbroj zobrazil pomocí jemu známého obrazu zbroj. Přesto však lze upozorovat i autorovo záměrné využívání

¹⁷⁹ Především se jedná o obrazové prameny zobrazující biblické události, kdy styl odívání i zbrojí často reflektuje autorovu současnost.

¹⁸⁰ J. BRADBURY: *cd*, s. 208.

¹⁸¹ Jean, FROISSART, *Jean Froissart's Chroniques*, Kapitola CXXIX The Battle of Crécy, 1346, France 15th century.

¹⁸² Věra PETRÁČKOVÁ – Jiří KRAUS, a kol., *Akademický slovník cizích slov A-Ž*, Praha 2000, s. 834.

¹⁸³ Vincent z BEAIVAIS, *Speculum historiale*, Francie, okolo roku 1250.

starších podob zbrojí, které však stále neodpovídají danému období. Vzniklými anachronismy se autor alespoň pokusil vyjádřit vzdálenou minulost zobrazovaného jevu.¹⁸⁴

Riziko chybné interpretace obrazového pramene lze nejlépe snížit využitím většího množství pramenů zobrazujících daný jev.¹⁸⁵ Předpokladem však je neměnný charakter pramenů (např. motiv v případě obrazového pramene) či podoba jevu, který zobrazují. V opačném případě, kdy si prameny protirečí, je jejich další využití na zvažení.

2.2.2 Míra a zdařilost rekonstrukce zbroje

Míra a zdařilost rekonstrukce zbroje je závislá na řadě faktorů. Těmi jsou především technologické a výrobní postupy. Dále také materiál, z něhož je replika vyrobena. Pro účely historické rekonstrukce bitev je tedy vysoká míra autentičnosti žádaná, nicméně z důvodu finanční dostupnosti replik zbrojí postačí, odpovídá-li vzhledově, proporčně či typem materiálu, neboť právě vizuální vjemy jsou v případě historické rekonstrukce hlavním prostředkem předávání informací divákovi. Stejný typ materiálu je potřebný především při předvádění funkčnosti zbroje, aby byl její protektivní potenciál odpovídající předloze. Z praktického hlediska je znalost těchto ústupků vůči autentičnosti žádaná, neb na dotazy veřejnosti by měl být tázaný schopen odpovědět a v ideálním případě svojí odpovědí nevést veřejnost v omyl. Dva hlavní problémy spojené se zbrojemi, které jsou k vidění na historických rekonstrukcích bitev, jsou popsány v následující kapitole.

2.2.3 Problematika správného časové a teritoriální vymezení zbroje

Ačkoliv lze jednotlivé vývojové stupně zbroje časově zařadit do dílčích skupin, bylo by chybou tvrdit, že by jedním rokem skončil výskyt jedné podoby zbroje a následující rok ji plně nahradila podoba nová.

¹⁸⁴ Bibliothèque Nationale de France, BnF. Département des Manuscrits. NAF 15939, Miroir Historiale.

¹⁸⁵ Ideálním stavem je existence dochovaného exempláře, výskyt rekonstruované části zbroje ve formě funerálních skulptur, dále výskyt dalších obrazových a písemných pramenů.

Byť je 14. století z hlediska vývoje plátové zbroje velice progresivní a dochází v něm k nejdramatičtějšímu vývoji, jednotlivé podoby zbrojí se často vyskytovaly současně s novějšími, případně staršími typy, a to v přibližném horizontu okolo deseti let.¹⁸⁶ Na základě této praxe je z datačního hlediska možné kategorizovat jednotlivé podoby a vývojové fáze zbroje do skupin dle období, pro která byl jejich výskyt obvyklý. Co by však bylo z pohledu historické rekonstrukce chybou, je kombinace jednotlivých kusů zbroje či jejich typů napříč těmito datačními skupinami. Řada typů ochrany jednotlivých částí těla mající své základní rysy, na jejichž základě jsme schopni provádět jejich typologizaci, se těšila oblibě napříč desetiletími. Je proto důležité, že i během jejich výskytu se podoba i u takto dlouho přetrvávajících typů proměňovala a tudíž je lze i na základě těchto dílčích proměn v rámci jednoho typu dále dělit dle jednotlivých podob. Proměny podob mohou vycházet z přirozeného vývoje napříč lety, může se však jednat o regionálně specifický vzhled typický pouze pro dané teritorium či teritoria.¹⁸⁷

Obecně je potřeba dodržet homogenost konfigurace jednotlivých částí zbroje, za účelem zabránění vzniku anachronismu v rámci zbroje jako celku. Přítomnost takto nesourodé zbroje na volně přístupných historických rekonstrukcích bitev by mohla mít za následek předání chybného obrazu minulosti.

Obdobně je tomu s teritoriální příslušností kopií jednotlivých částí zbroje, která úzce souvisí s datační rovinou. Proměny v závislosti na teritoriu umožňují existenci někdy velmi specifických podob částí zbroje, které se vymykají standardům, a to i po datační stránce.¹⁸⁸ Po té může dojít k přetrvání určitého typu části zbroje i v době, kdy jej v rámci jiného teritoria či spíše většiny teritorií nahradil typ zcela odlišný, případně modernější. Příliš propustnou či neexistující hranicí mezi jednotlivými skupinami, ať už po datační

¹⁸⁶ P. KLUČINA, *Zbroj...*, Litomyšl 2004.

¹⁸⁷ Ukázkový příklad je Venetian grand bascinet (29.158.46), nacházející se ve sbírkách Metropolitního muzea, New York, USA. Jeho design v sobě na rozdíl od ostatních velkých šlapů zahrnoval pantový mechanismus pantů z pravidla na pravé straně tváře. Jednalo se tak o dřívější využití tohoto mechanismu u jiného typu helmy než byl v budoucnu armet.

¹⁸⁸ Viz anglický typ plátové ochrany ramenního kloubu, který po dobu přibližně 3 desetiletí byl výhradně anglickou záležitostí. I poté je výskyt zobrazení tohoto typu v jiných zemích ojedinělý. Bohužel se nedochoval jediný exemplář tohoto kusu zbroje a tak jsme při jeho rekonstrukci odkázáni pouze na náhrobní skulptury (např. náhrobek Sira Johna de la Pole, 1370, Holy Trinity church, Chrishall, Essex, Anglie) nebo na obrazové prameny (např. freska v katedrále na nanebevzetí Panny Marie, Cremona, Itálie 1390-1410).

nebo teritoriální stránce, může vzniknout problém spojený právě s anachronismem. Ten se projevuje dvěma způsoby.

Prvním projevem anachronismu je výskyt několika zbrojí se správně složenými konfiguracemi odpovídajícími z datačního a teritoriálního hlediska, které by se však vzájemně nemohly z jednoho či druhého, případně obou hledisek vyskytovat současně. Z datačního hlediska je tato problematika jasnější a méně složitější, neboť nehledě na teritoriální příslušnost je identifikace datačně vhodné konfigurace pro dané období snazší. Z teritoriálního hlediska je propustnost mezi jednotlivými teritorii do určité míry možná, neboť záleží na teritoriální příslušnosti válcícih stran. Proto je po této stránce důležité hledisko nemateriální povahy historické rekonstrukce bitvy, a to kdo proti sobě v daném konfliktu stojí. Nejčastější příčinou tohoto projevu je záměrná ignorace původního hlediska nemateriálních povah za účelem umělého navýšení počtu účastníků z důvodu uspokojení diváckých požadavků, či snahou zpřístupnit akci více zájemcům z řad aktérů, kteří by se jí v opačném případě nemohli z důvodu nevhodné zbroje zúčastnit.

Druhý projev anachronismu je ve srovnání s prvním z hlediska předání chybného obrazu horší. Dochází v něm totiž v rámci jedné zbroje ke kombinaci nesourodých částí zbroje z datačního či teritoriálního hlediska. Vzniká tak nehomogenní ahistorický obraz, v jehož rámci, ač může být zpracování jednotlivých částí zbroje na vysoké úrovni, dochází k předání zcela zkreslené a chybné informace způsobující v představách diváků větší zmatek než v případě prvního projevu. Příčinou tohoto projevu bývá neznalost pramenné základny v podobě nedostatečné teoretické přípravy potřebné k sestavení správné konfigurace zbroje před zahájením její výroby. Případně se může jednat o záměrnou ignoraci, kdy jsou jednotlivé části zbroje voleny v závislosti na individuálním estetickém cítění jedince, které však nemá nic společného s pokusem o historickou rekonstrukci.

2.2.4 Autenticita a finanční otázka

Kvalita provedení jednotlivých částí repliky zbroje závisí na finanční dostupnosti, kdy může být rozdíl v ceně levné repliky a vysoce kvalitní platněřské práce i deseti až

patnáctinásobný.¹⁸⁹ V závislosti na tom se projevuje kvalita nejenom u zpracování detailů, ale také u základních vlastností zbroje, jako jsou její váha, velikost a proporce jednotlivých částí.¹⁹⁰ Ty pak snižují pohyblivost i mění způsob, jakým spolu jednotlivé části zbroje fungují, což opět vede k předávání chybnému obrazu historie. Díky těmto úkazům pak vznikají mylné představy o váze celoplátové zbroje a pohyblivosti člověka v ní, která je srovnatelná ba dokonce lehčí než výbava současné armády či hasičů. Míra kvality provedení se samozřejmě lišila i u dochovaných originálních kusů, ale projevovala se především v samotné podobě provedení než v její kvalitě, neboť na rozdíl od zbrojí účastníků historických rekonstrukcí byl její účel skutečný.

Zbroje účastníků historických rekonstrukcí tento účel již do určité míry plnit nemusí, nicméně je nadále důležité, aby byla jejich zbroj nošena v takové podobě a konfiguraci jednotlivých částí zbroje, která je ukotvena v pramenné základně, čímž se zvyšuje šance na vytvoření a předávání co nejvěrnějšího obrazu minulého jevu.

Odklon od původních vlastností dochovaných zbrojí je vzhledem k technologickým postupům výroby a povaze současného zpracování kovů nevyhnutelný. V čem je tedy možné zůstat věrný původním exemplářům? Tloušťka a typ materiálů, rozměry přizpůsobené svému nositeli a celková podoba konstrukce odpovídající původnímu exempláři jsou základní podklady pro vytvoření věrné kopie originálního kusu. Při pokusu o rekonstrukci části zbroje v takové podobě, v níž se nedochovala, avšak má zastoupení především v obrazových pramenech, je tato rekonstrukce možná za užití analogií a zjištění u obdobných kusů pocházejících ze stejného období a teritoria. Míra možnosti rekonstruovat daný jev je ovlivněna množstvím pramenů, z nichž lze při rekonstrukci vycházet. V takovýchto případech se nejedná o rekonstrukci jistou ale spíše pravděpodobnou či možnou.

Autenticita tudíž bude vždy možná jen do určité míry, která se odvíjí od množství financí vynaložených na výrobu repliky a je s nimi pevně spjata finální podoba

¹⁸⁹ V porovnání s levnými replikami jsou ceny zbroje od profesionálních platněřů individuální a bývají sdělovány až po zaslání poptávky. Je vyžadována platba 50% zálohy z celkové ceny zbroje. viz Via armorari [online]. Viaarmorari.com [citováno k 19. 6. 2019] Dostupné z (<http://viaarmorari.com/en/bestallningar/>).

¹⁹⁰ U levné indické repliky je kvalita provedení značně horší než u evropských výrobců, kdy i mezi nimi jsou rozdíly v kvalitě značné viz méně zdařilé repliky některých českých platněřů v porovnání s jedním z nejlepších českých platněřů Jiřím Klepačem.

rekonstruovaného předmětu. Úroveň provedení zbrojí, které jsou při historických rekonstrukcích bitev k vidění, je zároveň odrazem financí vynaložených na rekonstrukci daných předmětů.

Identifikací a rozdělením základních chyb vyskytujících se na dnešních zbrojích užívaných při historické rekonstrukci bitev lze tyto zbroje roztrždit do skupin. V rámci skupin lze určit, jak velké množství finančních prostředků je potřeba vynaložit k jejich koupi a vytvořit tak další hledisko pro kategorizaci v současnosti užívaných zbrojí.

2.3 Komparace estetických prvků

V rámci komparace estetických prvků zbrojí ze 14. století je potřeba zaměřit se především na siluetu, kterou postava v dané zbroji vytvářela. Stejně jako v dnešní společnosti, kdy je ideální typ postavy člověka závislý na společensky přijatém standardu, se i během 14. století vyskytoval požadavek na ideální tělesný typ a během desetiletí se proměňoval.¹⁹¹ Nebylo tomu tak pouze v oblasti módy civilního odívání, ale i v oblasti zbroje, v rámci níž do jisté míry docházelo ke stejným projevům. Netřeba zmiňovat, že oproti každodennímu oděvu, byly tyto projevy omezeny v závislosti na funkčních hlediscích zbroje, kdy jejím primárním účelem byla vždy ochrana nositele. Jakékoliv estetické prvky byly druhotným projevem estetického cítění dané doby. Přesto jak již bylo řečeno, k takovýmto projevům docházelo a při snaze o rekonstrukci dané podoby zbroje nejsme vázáni pouze z hlediska odpovídající datace a teritoria rekonstruovaného jevu. Jsme také vázáni odpovědností vůči estetickému cítění lidí, k jehož projevům z hlediska zbroje docházelo.

2.3.1 Proměna siluety v průběhu 14. století

Základní podoba siluety nebyla po dobu celého 14. století beze změny. Zlom přichází v polovině století, a probíhá především ve třetí čtvrtině 14. století v úzké spojitosti s rozvojem plátové zbroje. Do jisté míry je proměna podoby siluety spojena i s teritoriální příslušností.¹⁹² Od výše zmíněného období dochází vlivem proměny jednotlivých částí

¹⁹¹ R. ROSENBERG – I. DVOŘÁKOVÁ: *cd*; dále L. KYBALOVÁ: *cd*.

¹⁹² Jedná se především o oblibu jednotlivých teritorií směřovanou jednotlivým podobám částí zbrojí výrazně měnících celkovou siluetu. Z toho důvodu může být na základě některých částí zbroje silueta zbroje

zbroje k zužování pasu a vypouklosti hrudi což je patrné především při observaci funerálních skulptur a obrazových pramenů v podobě iluminací. Zároveň ke změně siluety přispívá výrazné zkracování, či absence svrchního oděvu nošeného přes zbroj, který se od poloviny 14. století stává přiléhavějším.¹⁹³

Změna siluety byla na počátku 14. století závislá na vzrůstající oblibě plátových kabátců, jejichž profilace byla z počátku velice nízká. Teprve v polovině století postupně dochází ke vzrůstající vypouklosti hrudi. Dochází také k proměně tvaru hlavy vlivem postupného protahování helem do špičky.¹⁹⁴ Tento jev je pozorovatelný již od poloviny 14. století, své vrcholné podoby nabývá až se sklonkem 14. století, a udrží se v oblibě po dobu následujících 2-3 desetiletí. Další změnu zaznamenává silueta končetin. Dříve k tomu dochází u dolních končetin, kde tato změna sice není nikterak výrazně zřejmá, avšak změna tvaru je vlivem změny z kroužkové ochrany na plátovou patrná.¹⁹⁵ Vzhledem k vcelku stejné povaze ochrany spodních končetin napříč teritorií zde není z teritoriálního hlediska mnoho rozdílů. Oproti tomu u horních končetin, kdy obměna na plátové komponenty přichází o pár desetiletí později, je odlišnost pozorovatelná nejen z hlediska datace, ale i teritoriálního hlediska.¹⁹⁶

2.3.2 Problematika rekonstrukce a dosažení siluety

Při rekonstrukci je dosažení náležité siluety podmíněno důsledným dodržováním stříhů a tloušťky materiálů, především na úrovni spodních vrstev, jako je oděv nošený pod zbrojí.¹⁹⁷ Má-li tento oděv nesprávný střih, je příliš velký, či vycpaný, není možné, aby zbroj nošená přes něj měla ty správné proporce, linie a tvary.¹⁹⁸ To může být

jednoho teritoria z datačního hlediska opožděná vůči jinému, které již stihlo implementovat nejnovější podobu téže části zbroje.

¹⁹³ R. ROSENBERG – I. DVOŘÁKOVÁ: *cd.*

¹⁹⁴ K tomuto jevu dochází dříve u šlapu s hledím na bočních pantech především v Anglii, Francii a Itálii. Oproti tomu v německých zemích k tomuto jevu docházelo u šlapu s hledím na centrálním pantu, avšak v omezené míře oproti již zmíněným teritoriím.

¹⁹⁵ Plátové holeně (14.25.920a,b); plátové nohy (29.154.3) Metropolitní muzeum, New York, USA.

¹⁹⁶ Například Itálie a německé země v porovnání s Anglií, kde se jedná především o odlišnou míru pokrytí horních končetin plátovými komponenty. Anglie známá svým maximálním pokrytím plátovými elementy tvoří velký kontrast v porovnání s ostatními zmíněnými teritorií, kde je část horních končetin chráněna pouze rukávy kroužkových košil či drobnými plátovými rondely v oblasti ramen, reliktem z období 1300–1320. V českých zemích je situace obdobná jako v německých.

¹⁹⁷ Viz vlastní experiment v podobě šití pourpointu Karla z Blois dle příručky: KELLY Tasha D, *The Charles de Blois Pourpoint: Cut to pieces by a determined tailor*, USA 2010.

¹⁹⁸ TÁŽ, *The Tailoring of the Pourpoint of King Charles VI of France Revealed*, USA 2013.

následkem i jednoduššího střihu kroužkové košile nošené pod plátovými částmi zbroje, nicméně z řady dochovaných exemplářů ze 14. století je tato odlišnost ve složitosti střihů doložená a nelze ji brát za chybu. Jednodušší střih však spíš omezuje mobilitu, a tudíž je-li vadný oděv pod kroužkovou košilí, přebírá košile tyto vady a promítá je dále. Následkem jsou jednotlivé části zbroje příliš velké, za účelem dostatečné velikosti pro vměstnání nepadnoucího oděvu, zároveň však znemožňující vytvoření správné siluety.¹⁹⁹ Z učiněných pozorování je problém týkající se proporcí dělitelný do dvou období.

V prvním období přibližně mezi léty 1300 - 1340 je silueta tvořena především tenkým vycpávaným oděvem bez profilace v oblasti pasu a hrudi. Taktéž brní pokrývající skoro celé tělo. V závislosti na takto vysoké míře pokrytí těla včetně končetin byl oděv z brně následkem dobrého střihu velice přiléhavý s různou mírou mobility. Patrné to je především z iluminací z tohoto období a funerálních soch.

Pro období mezi léty 1340 - 1400 je patrné převzetí některých estetických prvků z každodenního odívání, a to především úzkého pasu a vycpávané hrudi u kabátců a pourpointů.²⁰⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že se s těmito projevy lze setkat jak u iluminací zachycujících lidi v civilních oděvech i těmi nošenými pod zbrojí, je patrné, že chyběl jen krok k přijetí těchto prvků i na zbroj.²⁰¹ K tomu také docházelo, avšak pouze do té míry, kdy tyto prvky nebyly v přímém rozporu s funkční stránkou zbroje.

2.3.3 Anatomický tvar zbroje a praktické problémy replik zbrojí

Anatomické tvarování je vlastnost plátové zbroje a jejích jednotlivých částí, jejíž podstata spočívá v překvapivě přesném následování anatomie lidského těla. Tato vlastnost je na první pohled patrná u originálních dochovaných exemplářů, a je úzce spojena s konečnou siluetou, kterou zbroj vytváří.²⁰² Aby této vlastnosti mohlo být dosaženo, bývala zbroj vyráběná na míru. Byla taktéž prováděna řada měření a zkoušek, aby velice

¹⁹⁹ Zjištěno na základě vlastního pozorování při výrobě oděvů nošených pod zbrojí. Dále pozorováními uskutečněnými na jiných reenactorech.

²⁰⁰ Civilní pourpoint Karla z Blois (Musee Historique des Tissus v Lyonu), jeden z mála dochovaných oděvů, který naprosto věrně odráží zmíněné prvky, které lze dohledat na řadě iluminací zobrazujících civilní oděvy i ty nošené pod zbrojí. Taktéž tomu je u pourpointu Karla VI (Musee des Chartres), jenž je variantou nošenou přes zbroj.

²⁰¹ J. BRADBURY: *cd.* Pourpoint sloužil jako název jak pro civilní oděv, tak pro oděv nošený pod zbrojí.

²⁰² Hrudní plát (CHS13) Rüstkammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie; přední plát plátového kabátce (W195) Bayerisches National Museum, Mnichov, Německo.

přesně odpovídala stavbě těla konkrétního nositele či specifického tělesného typu. Tato vlastnost je důležitá i z důvodu správného fungování zbroje, a to dostatečného pokrytí potřebných částí těla. Také z hlediska mobility, která by nepadnoucí zbrojí mohla být velice omezena.

Anatomické tvarování se na zbroji projevuje specifickými obrysy pozorovatelnými u lidského těla, kdy se do jisté míry zbroj stává plátovou skořápkou či druhou kůží člověka. Pro správné fungování musí zbroj přesně odpovídat jeho fyzickým dispozicím. Tato vlastnost je tedy důležitá hned z několika hledisek. Je to vlastnost potřebná pro dostatečnou mobilitu zbroje, pro plnění její protektivní funkce a zároveň jasně definuje celkový vzhled zbroje a podílí se na vytvoření celkové siluety. Absencí této vlastnosti, která je u originálů doložena, může mít za následek hned několik problémů, jejichž vlivem může dojít k předání zkresleného obrazu minulosti. Nejčastější projevy absence anatomického tvarování lze rozdělit do 3 skupin v závislosti na výše vyjmenovaných hlediscích.

První hledisko se týká mobility zbroje, čímž je ovlivněn předaný obraz především po vizuální stránce, a to o pohybu člověka ve zbroji, jeho bojeschopnosti a výdrže. Nesprávně tvarované a nepadnoucí pláty mívají zpravidla za následek omezení mobility, které se projevuje omezením rychlosti, ladnosti a škály pohybů, které je nositel schopen vykonat. Podstata plátové zbroje je také částečně založena na rozložení váhy, které v případě nepadnoucí zbroje není možné napodobit, tak jako tomu bylo u dochovaných exemplářů. Tato restrikce pohybu a nerozložení váhy jsou také unavujícím faktorem, který má za následek zkreslení doby, po jakou je možné zbroj nosit a vykonávat v ní činnost. Především dlouhé tubusové pláty chránící končetiny musí přesně odpovídat svalstvu končetin a také mít potřebnou délku. V opačném případě by nebylo možné vykonávat pohyb v loktech či kolenech, jejichž pláty bývají navíc od 3. čtvrtiny 14. století na posuvných a otáčivých nýtech, tvoříc tak vcelku složitou konstrukci, která při nesprávné velikosti či chybném složení zřetelně omezuje mobilitu nositele.²⁰³

²⁰³ Ochrana končetin v podobě soustavy plátů propojených nýty: plátové nohy (R30), Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie; plátové nohy: plátové nohy (CHS12) a (CHS11) Rüstammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie.

Druhé hledisko se týká protektivního potenciálu zbroje, který se nepadnoucí zbrojí snižuje. Částečně tak navazuje na ztrátu mobility, následkem čehož není nositel schopen využívat plný protektivní potenciál zbroje. Nepadnoucí zbroj však může způsobovat i nekompatibilitu jednotlivých částí zbroje, následkem čehož můžou vznikat mezery v plátové zbroji nebo přesahy ohrožující zdraví nositele. Typickým příkladem je správný tvar a proporce hrudních plátů, které u originálních exemplářů bývají překvapivě krátké, a jejich spodní hrana sahá přesně pod hrudní koš. Díky tomu je možný předklon a otáčivý pohyb trupu.²⁰⁴ Na řadě špatných replik je tato spodní hrana protažena až na úroveň boků, což má za následek ztrátu mobility, ale také se jedná o nebezpečný kus zbroje, který svojí délkou může při náhlém předklonu poranit krk.

Třetí hledisko navazuje na estetickou stránku zbroje, kdy originály zbrojí byly přesně padnoucím prostředkem ochrany, na němž se do jisté odraželo estetické cítění tehdejší doby. Z toho důvodu některé části zbroje vyzdvihují či naopak odsouvají do pozadí určité tělesné znaky, stejně jako tomu bylo u civilních oděvů. Jmenujme především úzký pas a vypouklý hrudník, což jsou znaky pozorovatelné ve všech obrazových pramenech. Absencí těchto a dalších znaků by vlivem nerespektování tehdejšího estetického cítění opět došlo k předání nepřesného obrazu daného jevu.

2.4 Zhodnocení konstrukčních a technických parametrů replik zbrojí

Za dobu fungování historických rekonstrukcí bitev došlo na území Česka k vytvoření základních archetypů skupin zbrojí odpovídajících stejnému profilu jako u historických reálií, které byly předlohou. Na základě toho lze provést komparaci s historickými reáliemi a následně určit zjištěné nedostatky týkající se konstrukčních a technických parametrů. Obdobně jako u estetické komparace je vhodné užít rozdělení do dvou skupin v závislosti na typech zbroje. Rozdělením na kroužkovou a plátovou zbroj se lze zaměřit na požadované materiální a konstrukční vlastnosti u každé skupiny zvlášť.

²⁰⁴ Hrudní plát (CHS13) z Rüstammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie.

2.4.1 Kroužková zbroj

Výroba kroužkové zbroje je dnes stejně jako ve 14. století časově náročná záležitost, kdy ať už výrobou kroužků a pletením oděvů či jednotlivých segmentů, se jí v současnosti v Evropě zabývá pouze nepočetná skupina lidí.²⁰⁵ Následkem je vyvstávající otázka finanční dostupnosti kroužkových zbrojí vyráběnými lidmi, pro které se brnířina stala jejich řemeslem. Takováto brň nabývá nepopíratelných kvalit a z rekonstrukčního hlediska i hodnotu, za které vděčí především následování pramenů popisující historické techniky při výrobě kroužků a jejich pletení. Střih těchto kroužkových oděvů často následuje střihy dochovaných originálů, které jsou v některých případech značně složité. Funkčnost těchto střihů byla především prověřena časem.²⁰⁶

Vzhledem k finanční náročnosti reenactmentu bývá tato možnost dostupná pouze reenactorům té nejvyšší úrovně, kteří však tvoří pouze nepatrný zlomek všech účastníků historických rekonstrukcí bitev. Z tohoto důvodu většina oděvů z brně, s níž se lze na historických rekonstrukcích bitev setkat, nedosahuje takové úrovně. Jedná se o jeden ze zmíněných kompromisů přijatých účastníky, který umožňuje začlenění vysokého množství kroužkových oděvů přijatelné kvality do historické rekonstrukce.

Výrobci těchto kroužkových zbrojí či výrobního materiálu pochází z Indie, odkud vzhledem k tamním podmínkám pochází drtivá většina pro reenactory finančně dostupných kroužkových zbrojí, které jsou na historických rekonstrukcích bitev v Česku k vidění. Takto početné zastoupení je důvodem k bližšímu náhledu na rozdíly mezi standardizovanými kroužkovými oděvy pocházejícími z Indie a těmi od evropských brnířů. Vzhledem k vysoké finanční dostupnosti kroužkových zbrojí pocházejících z Indie, dosahuje poptávka po těchto zbrojích takové úrovně, že jí je přizpůsobena řada kvalitativních vlastností kroužkové zbroje.

²⁰⁵ Viz vlastní experiment v podobě pletení kroužkové košile dle informací dostupných o kroužkové košili (A1) Wallace Collection, Londýn, Anglie.

²⁰⁶ O výrobě kroužkové zbroje: M. MUDRA: *cd*, s. 91–96.

Následky hromadné výroby jsou pozorovatelné již na kroužcích.²⁰⁷ V porovnání s vysoce kvalitními replikami jsou indické kroužky vyráběny strojově, důsledkem čehož nabývají odlišné podoby, než je tomu u ručně vyráběných kroužků. Projevy této skutečnosti spočívají v příliš dlouhé části kroužku, kde dochází k překryvu obou konců kroužku, následkem čehož mají již propojené kroužky tendenci se o sebe zasekávat. Tento problém se více projevuje u plochých kroužků, kde je zploštěna celá plocha kroužků, avšak kroužek se tak stává v porovnání s historickými exempláři znatelně ploší. Strojově je také vyražen otvor pro kulaté nýtky či klínky, následkem čehož bývají tyto otvory vyraženy mimo střed, čímž dochází k oslabení spoje.²⁰⁸ Otvory pro kulaté nýtky, které jsou rozšířenější metodou uzavření kroužku, byť umístěné na středu, jsou v porovnání s plochou překryvu příliš velké. Okraje kolem otvoru jsou tak menší, než je tomu u klínků, které jsou jako metoda uzavření kroužků historicky přesnější. Tyto konstrukční odlišnosti částečně mění vzhled kroužků, a tím i celých oděvů, avšak do té míry, která je pro reenactory stále přijatelná.

Po problémech týkajících se kroužků je potřeba zmínit problémy týkající se střihu a velikosti kroužkových zbrojí pocházejících z Indie. Vzhledem k množství vyráběných oděvů z brně je jejich střih na té nejzákladnější úrovni a pouze v několika základních variantách.²⁰⁹ To s sebou přináší následující omezení projevující se především v oblasti mobility v podpaždí, což znemožňuje zdvihání rukou. Další problém nastává v kombinaci s plátovými elementy, pod kterými se takováto brň nemůže správně pohybovat. Rukávy kroužkových zbrojí bývají bez jakékoliv formy zúžení, což koliduje s plátovými prostředky ochrany končetin, kdy přebytečný materiál nelze vměstnat pod plátovou ochranu. Velikosti, v nichž se kroužkové zbroje vyrábějí, se v porovnání s kroužkovými oděvy ze 14. století, které byly vyráběny na míru, vyskytují pouze v několika konfekčních velikostech, vyhovujících pouze určitému procentu reenactorů. Zbylí reenactori si výše zmíněné problémy týkající se střihu a velikosti do jisté míry upravují sami, aby kroužkovou zbroj přiblížili svému tělesnému typu a individuálním potřebám.

²⁰⁷ Viz komparace standardních indických kroužků z AllbestStuff [online]. Allbeststuff.com [citováno k 12. 6. 2019] Dostupné z (<http://allbeststuff.com/Chain-Mail-Armour>) a kroužků z kroužkového rukávu (III.18) Royal Armouries, Leeds, Anglie.

²⁰⁸ Výsledek vlastního experimentu: z množství 1000 plochých 8mm ocelových kroužků (mild steel) 127 kusů s chybně vyraženým otvorem pro nýt.

²⁰⁹ Viz nabídka jednoho z nejvyužívanějších prodejců indických kroužkových košil: AllbestStuff [online]. Allbeststuff.com [citováno k 12. 6. 2019] Dostupné z (<http://allbeststuff.com/Chain-Mail-Armour>).

Jistou hybridní formou odnože kroužkových elementů a oděvů přítomných na historických rekonstrukcích bitev jsou ty, které si reenactři vytvářejí sami za pomoci indických kroužků dostupných i jako materiál pro tvorbu vlastní kroužkové zbroje. Kroužky, z nichž se tyto oděvy skládají, mají sice výše popsané vlastnosti, jejich stříh však závisí čistě na schopnostech jedinců, kteří se vydají touto cestou. V návaznosti na širokou škálu prací a pramenů popisující stříhy jednotlivých dochovaných exemplářů je možné i s těmito kroužky vytvořit dobře padnoucí kroužkovou zbroj.

I přes tyto nedostatky jsou indické kroužky a kroužkové zbroje evidentně přijatelnou alternativou umožňující po finanční stránce širší výskyt tohoto typu zbroje na historických rekonstrukcích bitev, kdy výše zmíněné rozdíly a nedostatky nejsou po určitých úpravách likvidačními faktorem pro úspěšné vytvoření obrazu minulosti. Jelikož i se vzrůstajícím výskytem elementů plátové ochrany zůstává brň do určité míry přítomna na zbrojích i v 2. polovině 14. století, přenáší se tato problematika částečně i do období celoplátových konfigurací, byť v tomto období brň slouží již jen jako podpůrný prostředek ochrany.

2.4.2 Plátová zbroj

Vzhledem k několika set let trvajícím vývoji v oblasti zpracování kovů je zřejmé, že dnešní plátová zbroj nemá po této stránce shodné vlastnosti s pláty zbrojí pocházejících ze 14. století.²¹⁰ Z materiálního hlediska však části replik plátové zbroje odpovídají současnými alternativám tehdy užívaných kovů, z nichž jsou tyto zbroje vyrobeny.²¹¹ Vlastnosti těchto plátových elementů tak lze pro čistotu kovu a jeho jakost, která je vyšší, pokládat dokonce za lepší, než tomu bylo ve 14. století. Z toho důvodů se na zbrojí vyráběných dnes nesetkáváme s vadami materiálu, které jsou zpozorovatelné na originálních exemplářích. Dnešní zbroje se vyrábějí z průmyslově vyráběných plátů určitých typů oceli vhodných pro tento účel. Míra homogenity je tak u současných materiálů vyšší. Tento fakt lze zpětně přenést i na materiál kroužkové zbroje z předchozí kapitoly.²¹²

²¹⁰ Ivo, FROLEC, *Kovářství*, Příbram 2003, s. 35–37.

²¹¹ *Tamtéž*, s. 65–66.

²¹² O dnešních materiálech užívaných k výrobě zbroje: M. MUDRA: *cd*, s. 74–76.

U kvalitních replik vysoké úrovně odpovídají technologie, užívané při jejich výrobě, výrobním technologiím napodobovanému kusu originálů zbroje. Díky tomu zůstává autenticita repliky zbroje na vysoké úrovni i z výrobního hlediska. Užitím moderních technologií usnadňujících výrobu je sice z výrobního hlediska replika části zbroje neautentická, tato skutečnost se však nemusí nikterak projevit na funkční ani vizuální stránce zbroje. Vhodným příkladem je výrobní postup u helmy šlap. Helma i hledí byly ve 14. století vyráběny tvarováním jednoho kusu plátu, zatímco v dnešní době je lze vyrobit svařením dvou plátů, kdy tvarování každého z nich zvlášť a jejich následné spojení je snazší než jednodílná výroba. Po zbroušení sváru a leštění nemusí být tento výrobní postup, v závislosti na schopnostech platněře, vůbec patrný. Ústupky vůči technologickým stránkám výroby, jako je tento, umožňují výrobu plátové zbroje bez ohledu na původní výrobní techniky, kdy je výsledný efekt především po vizuální a funkční stránce k nerozeznání od předlohy.

Vizuální stránku repliky zbroje může ještě do jisté míry ovlivnit povrchová úprava plátové zbroje. Konečný vzhled zbroje je značně ovlivněn rozdílem mezi ručním leštěním a leštěním za pomoci současných technologií ve formě brusných pásů a kotoučů. Ty umožňují pláty vyleštit do nevídaného lesku, který však neodpovídá tomu ze 14. století. Ten byl sice vzhledem k ručnímu leštění nižší, avšak právě pro obtížnou dosažitelnost zcela lesklého povrchu se tato vlastnost plátových zbrojí stala jednou z příčin symbolického významu zbroje. Důvodem pro to bylo především množství času a práce potřebných k dosažení takového povrchu. Vlivem současných brusných a leštících technologií se tak lze na dnešních bojištích setkat se zbrojemi naleštěnými do takového stupně, který nebyl technologiemi 14. století dosažitelný. Ačkoliv nelze zpětně určit lesk dochovaných exemplářů, jejichž povrch vlivem času a procesu oxidace není totožný s původním stavem, je u dobře zachovaných kusů možné zahlédnout alespoň náznak původního stavu.²¹³ Vhodným příkladem je opět šlap, kdy po sejmutí nýtu ze strany helmy, kterým byl ke stěně helmy připevněn malý plát pro připevnění hledí, došlo k odhalení původního stavu zbroušení a lesku z doby výroby helmy.

Nejenom že je lesk současných zbrojí pravděpodobně vyšší, než tomu bylo u zbrojí ze 14. století, pro jeho snadnou dosažitelnost současnými technologiemi je

²¹³ Vznik a vlivy koroze, její odstraňování: M. MUDRA: *cd*, s. 125–129.

přítomen na všech částech plátových zbrojí, pro něž se vysoký lesk stal v současnosti standardem. Vlivem vysokého lesku současných zbrojí a jeho častým výskytem tak dochází ke ztrátě jeho symbolické funkce, která široký výskyt této vlastnosti zbroje vymizela.

Dalším faktorem pro snížení pořizovací ceny řemeslná je úroveň repliky plátové zbroje. Vzhledem k ceně materiálu, která bývá obdobná u vysoké i nižší úrovně, o konečné ceně zbroje rozhoduje právě řemeslná úroveň.²¹⁴ Jsou to schopnosti platněře napodobit originální kus či vyrobit zbroj na základě pramenů a analogií, které u replik plátové zbroje stanovují její rekonstrukční hodnotu projevující se po finanční stránce. Nedostatky plátové zbroje nižší řemeslné úrovně se projevují jak ve schopnostech platněře, tak v jeho teoretických znalostech o napodobované zbroji. Klíčová je především znalost ustálených konstrukčních zvyklostí, které jsou z datačního a teritoriálního hlediska pro zbroj typické.²¹⁵

Projevy nedostatečných schopností platněře jsou patrné především neschopností dodržet tvary a proporce stanovené napodobovaným kusem. Tyto rozdíly je pak zkušené oko schopno snadno rozeznat a vzniklé repliky pak nabývají esteticky nehezké, předloze neodpovídající a v extrémních případech až směšné podoby. Současně s odklonem od estetické stránky se nedostatečné schopnosti platněře mohou projevovat po konstrukční stránce. Konstrukce kloubů neumožňuje dostatečnou mobilitu, zbroj svojí velikostí nesedí, jednoduché části zbroje jako jsou stehenní pláty, hrudní plát jsou příliš dlouhé a neumožňují předklon atd.²¹⁶ Dále se mohou projevovat způsobem, který nesnižuje mobilitu ale ochranný potenciál zbroje. Nepřílehavost propojených plátů, kdy u originálů do sebe pláty natolik pasují, že mezi ně nelze vložit špendlík, je někdy takovým problémem, že mezi takovéto pláty lze vměstnat hrot čepele, čímž je ochranný potenciál daného kusu zbroje značně snížen a neodpovídá vlastnostem dochovaných originálů.

²¹⁴ Mezi nejuznávanější platněře v oblasti replik historických zbrojí 14. století patří: Albert Collins - Švédsko; Rudolf Harywald, Eric Dubé - Francie; Jiří Klepač - Česko; Jacek Matera, Radosław Ciszewski, Piotr Feret, Tomek Samula - Polsko; a další.

²¹⁵ I. FROLEC: *cd*, s. 35–37.

²¹⁶ Viz hrudní plát (CHS14) z Rüstkammer, schloss Churburg, Schluderns, Itálie.

Příkladem desinterpretace způsobené nedostatečnými teoretickými znalostmi je forma plátové ochrany ramen široce rozšířená na historických rekonstrukcích bitev, jejíž vznik je z dnešního pohledu nedohledatelný. Je však možné vydedukovat její původ. Jedná se o chybnou interpretaci plátové ochrany ramen, tvořenou konstrukcí několika plátů propojených nýty, které jsou přímou součástí propojené soustavy plátové ochrany horních končetin typické pro Anglii od poloviny 14. století, objevující se později také ve Francii a zřídka v Itálii.²¹⁷ Z důvodu absence byť jediného originálního exempláře tohoto typu ochrany jsou veškerá její zobrazení pouze v podobě soch a obrazových pramenů. Chybnou interpretací zobrazení tohoto typu ochrany a inspirací samostatnou plátovou ochranou ramen z 15. století došlo ke vzniku pro 14. století neexistujícího typu ochrany ramene. Podoba této ochrany spočívá ve zjevném převzetí konstrukce ramenní části anglického typu ochrany horních končetin, která však není součástí propojené soustavy ochrany končetiny.²¹⁸ Aby navíc tento typ ochrany správně fungoval a pokrýval rameno během pohybu tak jako tomu je u anglického typu, je tato podoba ochrany ramene v porovnání s ramenní částí anglického typu předimenzovaná a nadále tak ani neodpovídá vzhledu inspirovaného typu ochrany.

Co se týče spojovacích a propojovacích metod jednotlivých částí plátové ochrany a jejich segmentů, lze říci, že je v současnosti užíváno stejných metod či jejich současných alternativ.²¹⁹ Důvodem je skutečnost, že se nejedná o metody, které by značně zvyšovaly náklady na pořízení plátové zbroje. Prostředek využívaný k zapínání a propojení pohyblivých segmentů zbroje je stejně jako tehdy v podobě koženého řemení a přezek, které podle úrovně kvality zpracování zbroje mohou být replikami daného typu přezek užívaného ve vymezeném období nebo moderní alternativou, která je patrná až na bližší pohled. U dražších plátových zbrojí bývá výskyt kopií historických přezek standardem.²²⁰ Stejně tak množství a rozmístění těchto propojovacích metod většinou odpovídá originálům. Další metoda pro připevnění jednotlivých plátů byly podle pohybu,

²¹⁷ Náhrobky a náhrobníky s anglickým typem ochrany horních končetin: Sir Henry English, 1393, kostel sv. Marie, Woodditton, Cambridgeshire, Anglie; Miles de Bretigny, 1398, opatství Ourscamp, Chiry-Ourscamp, Oise, Francie.

²¹⁸ Příklad plátové ochrany horních končetin propojené nýty: (GPO2356-2), Musée de l'Armée, Paříž, Francie; Plátová ochrana kolene tvořena sérií plátů propojených nýty (AG-2604.5) Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko.

²¹⁹ I. FROLEC: *cd*, s. 99.

²²⁰ Viz výrobce kopií historických přezek: Lorifactor historical replicas [online]. Lorifactor.com [citováno k 14. 6. 2019] Dostupné z (<http://www.lorifactor.com/k1,belt-accessories-13th-15th-cent.html>).

který měly pláty vykonávat plně nerozklepané nýty, posuvné nýty.²²¹ Konstrukčně složitější nepermanentní připevňovací variantou vykonávající otáčivý pohyb je pro pantový mechanismus, například u hledi šlapu.²²²

²²¹ I. FROLEC: *cd*, s. 99.

²²² M. MUDRA: *cd*, s. 77; Pantový mechanismus na šlapu s bočním hledím (C1628) Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie.

Závěr

Na základě druhé části práce lze konstatovat, že se v rámci akcí spojených s historickou rekonstrukcí bitev a vojenských střetnutí veřejnost setkává se zbrojemi, na nichž lze nalézt celou řadu nedostatků a nepřesností. Toto zjištění svědčí o potřebě usilovat o zvýšení úrovně zpracování replik především z konstrukčního a estetického hlediska. Dále je potřeba zlepšení reenactorů v oblasti interpretace pramenů, ze kterých repliky vycházejí. Problémy spojené zejména s těmito hledisky jsou nejzásadnější a mají největší vliv na vytváření povědomí veřejnosti o zbrojích 14. století.

Kombinací informací zjištěných v rámci kategorizační části práce a autorových zkušeností z prostředí historické rekonstrukce (studia zbrojí 14. století) se na replikách zbrojí podařilo identifikovat celou řadu nedostatků. Jejich příčiny můžeme dělit na základě jednotlivých projevů. Prvním z projevů jsou konstrukční a estetické nedostatky repliky zbroje. Ty mají za následek chybnou funkčnost v rámci celé zbroje či jejích dílčích komponentů. Omezení nositele zbroje se projevují především po pohybové, dýchací a zrakové stránce. Estetické nedostatky mají vliv především na celkový dojem ze zbroje a člověka v ní. Příčinu lze hledat v pořizovacích nákladech repliky zbroje, které jsou rozhodující při výběru výrobce zbroje, který je schopen vyrobit kvalitní a především funkční repliku. Druhým projevem je datační a teritoriální nesourodost zbroje, kdy zbroj či její dílčí komponenty neodpovídají vymezenému časovému úseku a teritoriu. Tento projev lze přikládat nedostatečným znalostem v oblasti rekonstruovaného jevu především ze strany reenactorů. Třetím projevem je replika zbroje, jejíž součástí jsou úpravy či prvky nevyskytující se na originálech zbrojí. 14. století. Za příčinu považujeme záměrnou ignoraci či nevědomý odklon od pramenů buďto ze strany reenactora či výrobce zbroje.

Jako předpoklady pro předvádění kvalitní repliky tedy můžeme uvést tyto tři nejpodstatnější faktory: náležitě znalosti o rekonstruované zbroji, dostatek financí pro výrobu kvalitní a funkční repliky a do jisté míry také zodpovědnost reenactorů vůči pramenům.

Můžeme konstatovat, že repliky zbrojí zcela jistě do určité míry vycházejí z dostupných dochovaných exemplářů a jiných pramenů. Tato míra je však ovlivněna nejenom výše vyjmenovanými nedostatky, ale také relativně nízkou variabilitou podob replik zbroje reflektujících 14. století. Ta je u dochovaných kusů zbroje i přes jejich

omezené množství a u jiných pramenů značně vyšší, než je tomu u replik. U replik zbrojí je naproti tomu pozorovatelná tendence vycházet pouze z několika základních archetypů. Většina replik namísto aby reflektovala jednu určitou dochovanou zbroj, je spíše jakousi kombinací reprezentativních prvků, které lze na jednotlivých dochovaných zbrojích nalézt. Teritoriální příslušnost pramenů, z nichž repliky vychází, je vzhledem k jejich omezenému množství primárně zahraniční. Přesto porovnáním zkoumaných českých pramenů s těmi zahraničními lze konstatovat, že jsou repliky dostatečně reprezentativní i v případě rekonstrukce českých bitev a vojenských střetnutí.

Vzhledem k absenci vědeckých prací či literatury je otázkou, zda je tématu historické rekonstrukce obecně či se zaměřením na militaria věnovaná dostatečná pozornost. Lze předpokládat, že další práce, u kterých by byl brán zřetel na možnost jejich využití při historické rekonstrukci, by mohly zkvalitnit teoretickou přípravu reenactorů. Pro reenactory by tak byly potřebné informace dostupnější a předávaný obraz věrohodnější. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o historii oživovací aktivitu, byť zpravidla provozovanou lidmi mimo akademické prostředí, má historická rekonstrukce velký podíl na utváření povědomí široké veřejnosti o naší minulosti. Umožňuje konfrontaci s minulostí v takovém měřítku, které muzejní instituce či jiná media nejsou schopné poskytnout. O rozdílu v kvalitě předávaných informací nemůže být pochyb. Z hlediska formy utváření povědomí o historii je však reenactment přístupnější mladším generacím a je také v porovnání s běžnou škálou prostředků nevšední formou získávání povědomí o historii. I z tohoto důvodu je také potřeba nastavit a udržet vysoký standard, o což do jisté míry usiluje i tato práce svým příspěvkem k diskuzi o věrohodnosti předávaných informací reenactmentem v podobě replik zbrojí.

Vzhledem k nutnosti nejprve identifikovat jednotlivé nedostatky přítomné na dnešních replikách a interpretovat je z hlediska vlivu na obraz předávaný veřejnosti, nedošlo v této práci k žádné praktické komparaci. Další možnou cestou, níž se v této problematice vydat by mohlo být sledování výskytu jednotlivých nedostatků na replikách, které jsou k vidění na vybraných akcích. Ty by byly zvoleny dle jejich dosahu a vlivu, který mají na vytváření povědomí o zbrojích 14. století. Tato bakalářská práce by se tak stala úvodem do problematiky zohledňující teoretickou stránku zkoumaného jevu, na což by bylo možné navázat právě tímto typem praktického výzkumu.

Seznam použitých pramenů a literatury

I. Prameny

a) Sbírkové artefakty - dochované části zbrojí

Rüstkammer schloss Churburg, Schluderns, Itálie:

Kroužkové košile (CHS2), (CHT2), (CHT6); hrudní pláty (CHS13), (CHS14); šlapy s hledím na bočních pantech (CSH15), (CSH13); hledí šlapu na bočních pantech (CSH16); plátové rukavice (CSH13); plátové ruce (CHS10), (CHS13), (CHS9), (CHS8); plátové nohy (CHS12), (CHS11).

Museo Nazionale del Bargello, Florencie, Itálie:

Plátové nohy (R30); hledí šlapu na bočních pantech (C1628); plátové rukavice (R12), (R13).

Germanisches National Museum, Norimberk, Německo:

Šlap s hledím na bočních pantech (W1562); hledí šlapu na čelním pantu (W1567); helma lebka (W1572); velká helma (W2801).

Deutsches Historisches Museum, Berlín, Německo:

Hledí šlapu na bočních pantech (W4893); hledí na čelním pantu (W4439); šlapy (W3971), (W612), (W975); šlap s hledím na bočních pantech (W1013).

Bayerisches National Museum, Mnichov, Německo:

Plátový kabátec (W195).

Hofjagd und Rüstkammer v Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko:

Velká helma (B74), šlapy s hledím na bočních pantech (A12), (A24); část plátového kabátce (A229); turnajová zbroj (S VIII).

Schweizerisches National Museum, Curych, Švýcarsko:

Plátové kabátce (LM- 133368), (LM-13367.1-6); kolenní pláty (LM-10377.1), (AG-2604.5); velká helma (LM-14918); hledí šlapu na čelním pantu (LM-1487)

Wallace Collection, Londýn, Anglie:

Kroužková košile (A1); plátové rukavice (A251/A252); šlap (A74); šlap s hledím na bočních pantech (A69).

Royal Armouries, Leeds, Anglie:

Velká helma (IV.600), (A.L.30-1 „Cobham helm“); šlapy s hledím na čelním pantu (IV.467), (IV.6); hledí šlapu na čelní pant (IV.855); šlap (IV.497); šlap s hledím na bočních pantech (IV.470 „Lyle bascinet“); kolenní pláty (III.1714), (III.3220); plátové nohy (III.1285); kroužková kukla (III.28); kroužkové rukávy (III.17), (III.18).

British Museum, Londýn, Anglie:

Kroužkový límec (1856, 0701.2244.).

R. L. Scott Collection, Glasgow, Skotsko:

Zbroj „Avant armour“

Musée de l'Armée, Paříž, Francie:

Plátové ruce (GPO2356-2); helma lebka (HPO650); šlapy s hledím na bočních pantech (H15), (H16), (H18). (H20), (H21).

Musée des Beaux Arts, Chartres, Francie:

Plátové rukavice (ref_ar_1299); plátové předloktí (ref_arm_362); plátové nohy (ref_arm_2956); šlap s hledím na bočních pantech (1492).

Musée de l'Hôtel de Ville, Le Landeron, Francie:

Šlap se závěsem (ref_arm_1529_077).

Městské muzeum, Bystřice nad Pernštejnem, Česko:

Tzv. Dalečínská helma (exponát č. 16).

Zamek Królewski na Wawelu, Krakov, Polsko:

Šlap s hledím na bočních pantech (ref_arm_4461)

Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Varšava, Polsko:

Hledí šlapu na bočních pantech (ref_arm_1567).

Metropolitní muzeum, New York, USA:

Plátové kabátce (29.150.98), (29.150.104), (29.150.97), (29.150.95); plátové holeně (14.25.920a,b); plátové nohy (29.154.3); šlap s hledím na centrálním pantu (04.3.238); šlapy s hledím na bočních pantech (29.158.65), (04.3.235), (29.158(1).29); rukavice (29.150.108), (29.154.3); plátové ruce (29.154.3), (29.150.91g).

b) Sepulkrální památky - reprezentativní vzorek

Anglie:

Neznámý člen rodu Humez, 1300, kostel sv. Pavla, Whitworth, Durham.

Sir John de la Pole, 1370, Holy Trinity church, Chrishall, Essex.

Sir John Fitz Marmaduke, 1311, kostel sv. Marie a sv. Cuthberta, Chester-le-Street, Durham.

Neznámý člen rodu de Bacon, 1320, St Andrew's Church, Gorleston, Suffolk.

Sir Robert Colville I., 1327, all saints Church, Ingleby Arncliffe, North Yorkshire.

Sir John Walkingham, 1335, St Felix's Church, Felixkirk, North Yorkshire.

Sir Robert Stiveton, 1345, St Andrew's Church, Kildwich, North Yorkshire.

Neznámý člen rodu Pembrugge, 1350, All Saints Church, Clenhonger, Herefordshire.

Thomas de Weston, 1354, St Lawrence's Church, Elmstead, Londýn.

Reginald Cobham, 1361, Church of St Peter and St Paul. Lingfield, Surrey.

Sir John de la Pole, 1370, Holy Trinity church, Chrishall, Essex.

Edward z Woodstocku, 1376, Canterburská katedrála, Canterbury, Kent.

Henry de Cobham, 1380, St Peter's Church, Clyffe Pypard, Wiltshire.

Sir John de Nowers, 1386, Christ Church Cathedral, Oxford, Oxfordshire.

Sir Henry English, 1393, kostel sv. Marie, Woodditton, Cambridgeshire.

Francie:

Simon de Poissy, 1300, Joyenval Abbey, Chambourcy, Yvelines.

Jean de Nuisement, 1310, Kostel St. Gilles, Dreux, Eure-et-Loir.

Luis de France hrabě Évreux, 1319, bazilika St Denis, Paris, Île-de-France.

Hugues de Boulai, 1326, Château de Montlhéry, Montlhéry, Essonne.

Neznámí členové rodu des Marcis, 1333, kostel sv. Martina, Champeaux, Île-de-France.

Richard de Jaucourt, 1340, opatství, Saint-Seine-l'Abbaye, Côte-d'Or.

Pierre Thésat, 1348, opatství Saint-Philibert, Tournus, Burgundsko.

Sir Mathieu de Montmorency, 1360, kostel sv. Bartoloměje, Taverny, Île-de-France.

Jean d'Arc, 1367, kostel Saint-bénigne, Dijon, Côte-d'Or.

Pierre Millet, 1374, katedrála Notre Dame de Paris, Paříž.

Guillaume de Beauvais, 1380, Jakobínský kostel, Beauvais, Oise.

Girard de Sayne, 1386, Jakobínský kostel, Châlons-sur-Marne, Marne.

Simon de Roucy, 1393, kostel St Yved, Braine, Aisne.

Miles de Bretigny, 1398, opatství Ourscamp, Chiry-Ourscamp, Oise.

Německo:

Eberhard I von Katzenelnbogen, 1311, klosterkirche Sankt Maria Bádensko-Würtenbersko.

Gottfried von Cappenberg, 1320, Katolische Pfarrkirche Sankt Johannes Evangelista & Ehemalige Stiftskirche Cappenberg, Severní Porýní-Vestfálsko.

Johann von Lichtenberg, 1324, klášter Lichental,, Baden-Baden, Bádensko-Würtenbersko.

Gerlach I von Nassau, 1332, klášter Klarenthal, Wiesbaden-Klarenthal, Hesse.

Otto von Orlamünde, 1340, kostel v Himmelkron, Bavorsko.

Kuno von Falkenstein, 1343, kostel v Kicrchzarten, Bádensko-Würtenbersko.

Günther von Schwarzburg, 1349, katedrála sv. Bartoloměje, Frankfurt.

Rezzo von Bächlingen, 1350, Bächlingenský kostel, Bächlingen.

Heinrich Beyer von Boppard, 1355. klášter Marienberg, Boppard, Porýní-Falc.

Johannes von Falkenstein, 1365, Ehemaliges Zisterzierkloster, Arnsberg, Hessen.

Friedrich III, 1360, kostel v Scheßlitz, Bavorsko.

Hartmann von Kroneberg, 1372, kaple hradu Kronenberg, Severní Porýní-Vestfálsko.

Hanno von Sickingen, 1377, evangelický kostel, Neckarsteinach, Hessen.

Heinrich von Erbach, 1387, kostel v Michelstadt, Hessen.

Johann von Linden, 1394, klášter v Arnsbergu, Severní Porýní-Vestfálsko.

Itálie:

Carlo II d'Anglio, 1309, katedrála, Lucera, Foggia.

Filippo dei Desideri, 1315, Museo Civico, Boloňa, Emilia-Romagna.

Gregorio Filomarino, 1325, Neapolská katedrála, Neapol, Kampánie.

Sir Thomas Buldanus, 1335, St. Domenico Maggiore, Neapol, Kampánie.

Colaccio Beccadellio, 1340, kostel St. Nicholas a St. Domenick, Imola, Emilia-Romagna.

Johann Spirer de Gleypsalsen, 1345, kostel St. Romano, Lucca, Toskánsko.

Carluccio Vulcano, 1345, kostel St. Domenico Maggiore, Neapol, Kampánie.

Neznámý člen rodu Obizi, 1360, kostel St. Francesco, Pescia, Toskánsko.

Galeotto Malaspina, 1367, Chiesa di St. Remigio, Fosdinovo, Toskánsko.

Giacotto Provana, 1382, Galleria Sabauda, Turín, Piemont.

Místní šlechtic, 1396, Museo di Castel Brando, Cison di Valmarino.

Česko:

Přemysl Otakar II., 1375, Starý královský palác, Pražský hrad, Praha.

Břetislav I., 1375, katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, Praha.

Polsko:

Bolesław I. książę Wrocławski, 1305, klášter Lubiąż, Dolní Slezsko.

Bolko II. Ziębicki, 1342, kostel sv. Marie, Henryków, Dolní Slezsko.

Bolesław III Legnicki, 1352, klášter Lubiąż, Dolní Slezsko.

Henryk V. Żagański, 1369, Żagań, Lubusz.

Bolko III. Opolski, 1378, Minortický kostel, Opole.

c) Ikonografické prameny

Česko:

Třeboňský oltář, Zmrtvýchvstání Krista, Sbíрка středověkého umění, Národní galerie, Praha.

Vyšebrodský cyklus, Ukřižování, Sbíрка středověkého umění, Národní galerie, Praha.

Bronzová jezdecká socha svatého Jiří, třetí nádvoří Pražského Hradu, Praha.

Iluminace, Velislavova bible, 1325–1349, CNM XXII.C.124, folio 124r, v Národní knihovně ČR, Praha.

Iluminace, Pasionál Abatyše Kunhuty, 1321, CNM XIV A 17, Národní muzeum, Praha.

Německo a Rakousko:

Grabowský oltář, 1379–1383, Mistr Bertram, Hamburger Kunsthalle, Hamburg.

Německo.

Verdunský oltář, 1330, Mikuláš z Verdunu, klášter Klosterneuburg. Rakousko.

Vitráž, modlící se rytíř v plátové zbroji v doprovodu dvou žen. 1390, kostel sv. Erharda, Breitenau, Rakousko.

Itálie:

Freska z hradu Angera.

Freska z baziliky Sant'Abbindio.

Freska z kostela sv. Jakuba v Kastelaz.

Freska z kostela sv. Jiří, Schenna.

Freska se sv. Jiřím, svatými a donátorem, 1350, bazilika di San Zeno, Verona.

Freska, 1390-1410, katedrála na nanebevzetí Panny Marie, Cremona.

Anglie:

Vitráž, modlící se rytíř, 1380–1400 Birtsmorton Court, Malvern.

Harley MS 4431, Book of queen, folio 102v, 1410–1414, British library, Anglie.

Francie:

BNU Ms. 0.522, La Cité de Dieu de saint Augustin, traduite en français par Raoul de Presless, folio 120v, 1375, Strasbourg Bibliothèque Nationale et Universitaire.

II. Literatura

- BLAIR, Claude, *European Armour circa 1066 to circa 1700*, New York 1959.
- BRADBURY, Jim, *The Routledge Companion to Medieval Warfare*, Londýn 2004.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie Heraldiky, světská a církevní titulatura a realie*, Praha 2003.
- BURGESS, Martin E., *The mail-maker's technique*, The antiquaries Journal, Volume XXXIII, 1953, s. 48–55
- CAPWELL, Tobias, *Armour of the English Knight 1400-1450*, London 2015.
- DOUGHERTY, Martin J., *Zbraně a bojové techniky středověkých válečníků*, Praha 2012.
- EMBLETON, Gerry, *Oděv a zbroj vojáka ve středověku*, Praha 2007.
- FEYFRLÍKOVÁ, Monika, *Kuchyně pozdního středověku*, Praha 2015.
- FLORI, Jean, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008.
- FROLEC, Ivo, *Kovářství*, Příbram 2003.
- HRBATÝ, Stanislav – CZAJKOWSKI, Petr, *Malované zbroje na státním zámku Konopiště*, Brno 2016.
- HOFFMAN, František, *České město ve středověku. Život a dědictví*, Praha 1992.
- JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě ve 13.–první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.
- KELLY, Tasha D., *The Charles de Blois Pourpoint: Cut to pieces by a determined tailor*, USA 2010.
- KELLY, Tasha D., *The Tailoring of the Pourpoint of King Charles VI of France Revealed*, USA 2013.
- KIDSON, Peter, *Románské a gotické umění*, Praha 1973.

- KLUČINA, Petr, *Zbroj a zbraně: Evropa 6.–17. století*, Litomyšl 2004.
- KLUČINA, Petr – PEVNÝ, Pavel, *Ottova encyklopedie: Zbroj*, Praha 2012.
- KLUČINA, Petr – ROMANÁK, Andrej, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby. I. díl – 5.–17. století*, Praha 1983.
- KRATOCHVÍL V. Miloš, *Památné bitvy českých dějin*, Praha 1987.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Dějiny odívání: Středověk*, Praha 2001.
- LE GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005.
- LIBOR, Jan, *Zrod rytířství ve středověku. Pronikání rytířských ideálů do českých zemí*, Dějiny a současnost, XXXVIII, 2016, č. 7, s. 10–12.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MCCALMAN, Iain – PICKERING, Paul (ed), *Historical Reenactment: From Realism to the Affective Turn (Reenactment history)*, 2010.
- MUDRA, Miroslav, *Plátněřství, Výroba zbroje*, Praha 2007.
- NIKLÍČEK, Ladislav – ŠTEIN, Karel, *Dějiny medicíny v datech a faktech*, Praha 1985.
- PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří, a kol., *Akademický slovník cizích slov A–Ž*, Praha 2000.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury, díl I. (2), Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985.
- PIJOAN, José, *Dějiny umění (4. díl)*, Praha 1983.
- ROSENBERG, Richard – DVOŘÁKOVÁ, Ivana, *Oděv ve 2. čtvrtině 14. století: praktická příručka*, Praha 2016.
- SPUNAR, Pavel, *Kultura českého středověku*, Praha 1987.
- STRONG, Douglas, *Surviving Examples of Early Plate Armour (1300 - 1430) Volume I*, Wheaton 2018.

ŠIMŮNEK, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

TOMAN, Rolf, *Gotika: architektura, sochařství, malířství*, Praha 2005.

VONDRUŠKA, Vlastimil, *Život ve středověku: Průvodce základními pojmy*, Brno 2014.

WILLIAMS, Alan R., *The manufacture of mail in medieval Europe: A technical note*, Gladius, Volume XV, 1980, s. 105–134.

WAGNER, Eduard, *Středověk. Doba předhusitská a husitská*, Praha 2006.

III. Internetové zdroje

Doba Karlova [online]. Dobakarlova.wz.cz [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<http://dobakarlova.wz.cz/uvodni%20stranka.html>).

Hradecký dvůr královny Alžběty Richenzy [online]. Hradecký dvůr.net [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<http://www.hradeckydvor.net/>).

Legio X G.P.F. - Coh. VIII Bestia [online]. Leginoari.eu [citováno k 20. 6. 2019] Dostupné z (<https://legionari.eu/>).

Klub vojenské historie Československé lidové armády [online]. Kvhcsla.cz [citováno k 20. 6. 2019] Dostupné z (<http://www.kvhcsla.cz/>).

Průvod Karla IV. s korunovačními klenoty na Karlštejn [online]. Pruvodkarlaiv.cz. [citováno k 19. 6. 2019]. Dostupné z (<https://pruvodkarlaiv.cz/>).

Císařský den v Kadani [online]. Cisarskyden.cz. [citováno k 19. 6. 2019]. Dostupné z (<http://www.cisarskyden.cz/>).

Bitva Libušín [online]. Libusin.org [citováno k 21. 6. 2019] Dostupné z (<https://libusin.org/CS/>).

Augusto Boer Bront, *The Complete Catalogue of Extant XIVth Century Armour (or better, an attempt)*, [citováno k 21. 6. 2019] Dostupné online (<https://drive.google.com/file/d/0B0JG05ULYiSPT0JCa0hDQm13VjA/view>).

Royal Armouries v Leeds, Anglie [online]. Royalarmouries.org [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<https://collections.royalarmouries.org/#/objects>)

Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na z Anglie, Německých zemí a Francie náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/All-Effigies.htm>)

Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na náhrobcích z německých zemí [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/German-Effigies.htm>)

Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na Anglických náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/English-Effigies.htm>)

Analýza pokrytí končetin plátovými elementy na francouzských náhrobcích [online]. talbotsfineaccessories.com [citováno k 14. 4. 2019]. Dostupné z (<http://talbotsfineaccessories.com/armour/effigy/French-Effigies.htm>)

Germanisches National Museum, Norimberk, Německo [online]. gnm.de [citováno k 20. 6. 2019]. Dostupné z (<https://www.gnm.de/en/exhibitions/permanent-exhibitions/weaponry-hunting-garden-culture/>)

Manuscript Miniatures: Database & Image collection [online]. Manuscriptminiatures.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://manuscriptminiatures.com/>)

Effigies & Brasses: Database & Image collection [online]. Effigiesandrasses.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://effigiesandrasses.com/>)

Armour in Art: Database & Image collection [online]. Armourinart.com [citováno k 21. 6. 2019]. Dostupné z (<http://armourinart.com/>)

Via armorari [online]. Viaarmorari.com [citováno k 19. 6. 2019] Dostupné z (<http://viaarmorari.com/en/bestallningar/>).

AllbestStuff [online]. Allbeststuf.com [citováno k 12. 6. 2019] Dostupné z (<http://allbeststuff.com/Chain-Mail-Armour>).

Lorifactor historical replicas [online]. Lorifactor.com [citováno k 14. 6. 2019].

Dostupné z (<http://www.lorifactor.com/k1,belt-accessories-13th-15th-cent.html>).

Evian, BLACKTHORN, *We've got Maille, A Study of Weapons Effects on Chain Mail*, s. 59, [citováno k 15. 4. 2019]. Dostupné online

(<http://www.telusplanet.net/public/prescotj/data/archery/Blackthorn-Maille-2003-Sep-30.pdf>).

Christopher, GRAVETT, *English Medieval Knight 1300–1400*, s. 65, [citováno k 14.

4.– 3. 5. 2019]. Dostupné online (https://bregowear.com/forall/English_Medieval_Knight_1300-1400.pdf)